HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 2, April 2021

www.historystudies.net

SULTANIN ÖLÜMÜ VE DEVLETİN BEKASI ARASINDA DELHİ TÜRK SULTANLIĞI HÜKÜMDARLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1206-1320)

*An Evaluation on the Causes of Death of Delhi Turkish Sultanate Rules
Between the Death of Sultan and the Survival of the State (1206-1320)*

Dr. Bilal Koç

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

bilal.koc@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2489-6580

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 24.02.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 14.03.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1001

Atıf – Citation:

Bilal Koç, "Sultanın Ölümü ve Devletin Bekası Arasında Delhi Türk Sultanlığı Hükümdarlarının Ölüm Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme (1206-1320)", *History Studies*, 13/2, Nisan 2021, s. 545– 568.

SULTANIN ÖLÜMÜ VE DEVLETİN BEKASI ARASINDA DELHİ TÜRK SULTANLIĞI HÜKÜMDARLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1206-1320)

An Evaluation on the Causes of Death of Delhi Turkish Sultanate Rules Between the Death of
Sultan and the Survival of the State (1206-1320)

Dr. Bilal KOÇ

Öz

Tarihin ve tarihçinin konu edindiği hususlardan birisi olan ölümün toplumlara pek çok yansıması olmuştur. Bu yansımalarından birisi de hükümdarların vefatı sırasında ve sonrasında neler yaşandığıdır ki, çalışmanın temeli de buraya istinat etmektedir. Sultanın ölümüyle devletin veya hanedanın geleceğinin nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmak hedefine dönük olarak Delhi Türk Sultanlarının ölümünü inceleyen bu çalışma onların nasıl ve ne şekilde hayatlarını kaybettiğini ele almaktadır. Delhi sultanlarının, askeri talim sırasında, mücadele esnasında, hastalık sonucunda, tutsak altındayken ve suikast sonucunda öldükleri anlaşılmaktadır ki, çalışma da bu alt başlıklar etrafında şekillenmiştir. Kutbiler hanedanından başlayarak (1206) Halaçların sonuna kadar (1320) Delhi tahtında kalan sultanların kısaca siyasi ve idari faaliyetlerine yer verildikten sonra ölümleri ele alınmıştır. Aybek, İl-tutmuş, Balaban, Celâleddin Fîrûz ve Alâeddin Muhammed gibi kudretli hükümdarların ardından Delhi’de ve ona bağlı olarak idare edilen yerlerde karışıklıkların yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda adı geçen sultanların vefatı sadece ailelerini değil, devletin geleceğini de etkilemiştir. İl-tutmuş sonrası tahta çıkan çocuklarının amansız mücadelesi, önce tutsak edilmelerine ardından da öldürülmelerini beraberinde getirmiştir. İl-tutmuşun sağladığı istikrar, çocuklarıyla birlikte bir kargaşa halini almıştır. Nispeten Nâsireddin Mahmud (1246-1266) döneminde istikrar ve toparlanma sağlanmıştır.

Abstract

Death, which is one of the subjects of history and historian, has had many reflections on societies. One of these reflections is what happened during and after the death of the rulers, which is the basis of the study. This study, which examines the death of Delhi Turkish Sultans with the aim of revealing how the future of the state or dynasty was shaped with the death of the Sultan, deals with how and in what way they lost their lives. It is understood that the Delhi sultans died during military training, during the struggle, as a result of illness, while in captivity and as a result of assassination, and the study is shaped around these sub-headings. Starting from the Qutbiya dynasty (1206) until the end of the Khalji (1320), the deaths of the sultans who remained in the Delhi throne, after briefly mentioning the political and administrative activities, are discussed. After the mighty rulers such as Aybek, İl-tutmuş, Balaban, Celâleddin Fîrûz and Alâeddin Muhammed, it is seen that there were chaos in Delhi and the places governed by it. In this context, the death of the mentioned sultans affected not only their families but also the future of the state. The relentless struggle of his children, who ascended the throne after the province, brought them to be captured first and then to be killed. The stability provided by the province has turned into chaos with its children. Relatively stability and recovery was achieved in

Çalışma neticesinde, tahta çıkan sultanların pek çoğunun çocuk veya genç yaşta tahta çıktıklarını söylemek mümkün olduğu gibi ölümleri de çok genç yaşta olmuştur.

the period of Nâsireddîn Mahmud (1246-1266). As a result of the study, it is possible to say that most of the sultans who ascended the throne at a child or young age, and their deaths occurred at a very young age.

Anahtar Kelimeler: Alâeddîn, Aybek, Balaban, Celâeddîn, İltutmuş, Kutbeddîn, Raziye

Keywords: Ala uddin, Aybek, Balaban, Jalal uddin Kutb addin, Raziye

Giriş

İnsan hayatının göz ardı edilemez bir gerçeği olan ölüm, muhtelif toplumlarda, o toplumun kültürel muhtevasıyla ilgili olarak çeşitli tezahürleri söz konusu etmiştir. Ölümün öte dünyaya gönderilişi, mezar ve buna dair törenlerin hepsi birer kültür meselesi olarak tarihin ve tarihçinin konusu olmuştur. Aynı zamanda bir hayat gerçeği olarak da kaynaklara yansımıştır. “Tarihte büyük devlet adamları/hükümdarlar öldüğünde çevresi ve halk bunu nasıl karşılamaktaydı, Hükümdarlar, nasıl ve ne şekilde hayatlarını kaybetmekteydi, onların vefatlarının ardından nasıl bir tören tertip edilmekteydi” şeklindeki sorular, tarih disiplini üzerine araştırmalar yapanlar tarafından çalışmalarının içerisinde yer yer konu edinilmiştir. Burada da Delhi Türk Sultanlığı tarihi üzerine yapılan incelemeler neticesinde ortaya çıkan konulardan birisi de Delhi Sultanlarının nasıl yani hangi sebeplerle öldükleridir. Bahsi geçen sorulara cevap bulabilmek adına sultanların vefatları ve yaşananlar konu edinilmiştir. Dönem kaynakları, onların ölümlerinin mücadele sırasında, talim esnasında, hastalık sonucunda, suikast neticesinde ve kaza sonucunda gerçekleştiğini ortaya koymaktadırlar. Çalışmanın alt başlıkları da bu şekilde karar bulmuş ve sultanların ölümleri değerlendirilmiştir.

Bir sultanın vefatının sonuçları sade insanlardan farklıdır. Zira devlet yönetiminin kime kalacağı konusu bir vefatın ardından kolayca çözüldüğü gibi kimi zaman büyük mücadelelerin de sebebi olmuştur. Delhi Türk Sultanlarının taht için varis bıraktıkları görülmekle birlikte varis bırakmadan vefat eden sultanların ardından karışıklıkların yaşandığı da olmuştur. Kısacası her Orta Çağ devletinde olduğu gibi Delhi’de de sultanların ölümü devletin gündemini değiştirebilmiştir. Aşağıda teferruatına işaret edileceği üzere Aybek’in ölümü sonrası İltutmuş’un tahta geçmesi, İltutmuş’un varis olarak kızı Raziye Begüm’ü belirlemesi, Balaban’ın ani vefatı sonrası yaşananlar ve tahtın 1290’da Halaçlara geçmesi bu kabilden önemli gelişmelere sebep olmuştur. Bu itibarla sultanların ölümü, kısa ve orta vadede hanedanın geliştireceği siyasi ve idari tercihlerde etkili olduğu gibi büyük oranda tercihlerine de yön vermiştir.

1. Talim Esnasında Yaşanan Vefatlar

1.1. Kutbeddîn Aybek (1206-1210)

Aybek, çocukluğu esnasında köle tüccarlarının eline düşerek Buhara’ya getirilen Kıpçak asıllı bir Türkistanlıdır. Buhara’da, dönemin Nişâbur Kadısı tarafından satın alınıp yetiştirildiği için temel düzeyde iyi bir eğitim aldığı zikredilmektedir. Aldığı eğitimlerin okuma-yazma, dinî ilimler ve Kur’ân-ı Kerim olduğu belirtilmekle birlikte ilk askerlik eğitimlerini de burada aldığı kaydedilmektedir.¹ İlerleyen süreçte Gazne’ye getirilecek ve burada da dönemin Gurlu Sultanı

¹ Muhammed b. Mansur b. Said Mübârekşâh (Fahr-i Müdebber), *Târih-i Fahreddin Mübârekşâh*, Tashih: Edward Denison Ross, Royal Asiatic Society, London 1927, s. 21; Minhâc-ı Sirâc Cüzcanî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, Tashih: Abdülhey Habibi, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1389, s. 415-416; Yahya b. Ahmed b. Abdullah es-Sihri, *Târih-i Mübârekşâhî*, Tashih: Muhammed Hidayet Hüseyin, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1391, s. 13; Mevlânâ Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed Mukîm Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, By De Calcutta, Calcutta 1929, s. 20; Muhammed Kâsım Hinduşah Esterâbâdî, *Târih-i Firîşte*, Tashih: Muhammed Rıza Nâsirî, Encümen-i Asâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1387, s. 216-217; Gıyâseddîn Humam ed-Dîn el-Hüseyinî Hondmîr, *Hâbibü’s-Siyer fî Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, Neşreden: Muhammed Debîr Siyâkî, İntişârât-ı Hayyâm, Tahran 1380, s. 611; Mehmet Fuad Köprülü, “Aybeg”, *İslâm*

Muizzeddin Muhammed tarafından satın alınarak yetiştirilecektir. Aynı sıralarda İl-tutmuş da onunla birlikte adı geçen Gurlu Sultanı'nın hizmetine girecektir.² Belli bir müddet sonra Aybek, önce *emir-i ahurluk* (saray ahırlarının baş sorumlusu) görevine getirilecek ardından da Muizzeddin Muhammed'in Kuzey Hindistan merkezli olarak düzenlediği akınlara katılacaktır ki, 1191-1192 Tarain Savaşında Hindulara karşı elde ettiği başarılar sonucu Kuhram ve Samane bölgelerinin ordu kumandanlığına tayin edilecektir. 1205 yılına gelindiğinde adı geçen Gurlu Sultanı, devletin Horasan merkezli politikalarını yakından takip maksadıyla Gazne'de kalmayı uygun görünce, devletin Hindistan tarafındaki kısımlarının idaresini Aybek'e bırakıp, "melik" unvanıyla kendisinin vekili olarak tayin etmiştir.³

Aybek'i Orta Çağ Türk-İslâm tarihinin Hindistan sahasında büyük bir asker ve kumandan olarak tanıtan gelişmelerde bu sıralarda olmuştur. Gurluların 1184-1205 yılları arasında aralarında Delhi, Bedâûn, Biyâne Nehrevâle, Galyur, Mirat, Kalincar, Kol ve Hansi gibi şehirlerinde bulunduğu yerlerde hâkimiyet sağlanmasında Aybek'in rolü büyüktür. Kısacası elde ettiği başarılar ve askeri akınlardaki kararlı duruşu zamanla onu devlet içerisinde etkin bir konuma taşımıştır ki, 1206'da Muizzeddin Muhammed'in Gazne yolu üzerinde mülhitlerce öldürülmesi üzerine, devlet adamlarının onayıyla tahta geçmiştir.⁴ Aybek, tahta çıktıktan sonra askeri mücadelelerine devam etse de bu, tahta çıkmadan önceki faaliyetleri kadar yoğun olmamıştır. Özellikle tahta çıktıktan sonra Gurlulara bağlı olarak faaliyet gösteren ancak Muizzeddin Muhammed'in ölümünden sonra Gazne'de bağımsız hareket eden kayınpederi Taceddin Yıldız ile mücadele etmiştir ki, bu mücadele sonrası ordusuna talim yaptırdığı sırada/çevgen oynarken 4 Kasım 1206'da Lahor'da hayatını kaybetmiş ve naaşı da burada da defnedilmiştir.⁵

Bilindiği üzere çevgen⁶, kadim dönemlerden itibaren Türk sultanlarının askerlerini ve ordularını her an mücadeleye hazır tutmak için uyguladığı görünürde bir oyun olmakla birlikte özünde bir askerî talim olmuştur. Bu noktada Sultan Balaban'ın haftanın belirli günlerinde askerleriyle birlikte ava çıktığını öğrenen Moğol İlhanlı Hükümdarı Hülagü: "*Balaban'ın çok akıllı ve tecrübeli bir padişah olduğunu, dışarıdan bakıldığında, onun ava çıkmayı çok sevdiği görülebilir. Ancak onun gayesinin askerlerini devamlı surette talim üzerinden tutmak olduğunu*"

Ansiklopedisi, Cilt: 2, MEB Yayınları, İstanbul 1961, s. 58; Aziz Ahmed, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, Tercüman 1000 Temel Eser, İstanbul 1975, s. 143; Enver Konukçu, "Kutbüddin Aybeg", *DİA*, Cilt: 4, İstanbul 1991, s. 231-232; Salim Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 695.

² Cüzcânî, *age*, s. 442; Herevî, *age*, s. 20; Esterebâdî, *age*, s. 217.

³ Tâceddin Hasan Nizâmî, *Tâcü'l-Meâsîr*, Tashih: Seyyid Emir Hasan Abidi, New-Delhi 1387, s. 238-241; F. M. Mübârekşâh, *age*, s. 21-22; Cüzcânî, *age*, s. 416-417; Hâce Abdülmelik İsemî, *Fütühu's-selâtîn*, Neşreden: S. Usha, B. A., Junior Lecturer in Persian, University of Madras, Madras 1948, s. 84-85; Herevî, *age*, s. 20; Esterebâdî, *age*, s. 217-218; Köprülü, "Aybeg", s. 58; Ahmed, *age*, s. 143-144; Cönce, *age*, s. 695; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 75-77.

⁴ Nizâmî, *age*, s. 72-127, 154-168, 177-257, 258-261; Mübârekşâh, *age*, s. 21-33, 72-73; Cüzcânî, *age*, s. 417; İsemî, *age*, s. 101; Yahya b. Abdüllatif Kazvinî, *Lübbü't-tevârih*, Tashih: Mir Haşim Muhaddis, Encümen-i Asâr-ı Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1386, s. 115; es-Shrindî, s. 13-14; Herevî, *age*, s. 20; Esterebâdî, *age*, s. 224; Abdülkadir Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, Tashih: Mevlî Ahmed Ali Sahib, Encümen-i Asâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1380, s. 37; Köprülü, "Aybek", s. 58-59; Ahmed, *age*, s. 144-155; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, TTK, Ankara 1987, s. 269-275; Hermann Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çeviren: Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 242-245.

⁵ Nizâmî, *age*, s. 262-268; Cüzcânî, *age*, s. 413-418; İsemî, *age*, s. 104-107; es-Sihrindî, *age*, s. 14-15; Herevî, *age*, s. 21; Esterebâdî, *age*, s. 224-225; Bedâûnî, *age*, s. 37-38; Köprülü, "Aybek", s. 59; Ahmed, *age*, s. 155-156, 159; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *DGBİT*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 376-377; Cönce, *age*, s. 693-696; Saim Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığında Teşkilat*, TTK, Ankara 2006, s. 88.

⁶ "Çevgen at üstünde değnekle karşılıklı iki grup takım arasında dört köşe bir sahada oynanırdı." Feyzi Halıcı, "Çevgen", *DİA*, Cilt: 8, İstanbul 1993, s. 294-295.

söylemiştir.⁷ Bu itibarla Türk-İslâm tarihinin farklı dönemlerinde birlikte ve ayrı ayrı olarak da görülen cirit, at yarışları, mızrak atışı, gülle atışı, halka kapma ve güreş ile birlikte çevgen da önemli yer edinmiştir.⁸ Ersan, bu oyunları askerî mahiyete dönük sporlar ve oyunlar arasında değerlendirir ve akabinde bu oyunların savaşa hazırlık mahiyetine dönük olmakla birlikte savaşçılık kabiliyetini geliştiren oyunlar olduğunu da kaydeder.⁹ Aybek'in vefatına sebep olması nedeniyle bilgi verilen çevgen, edebî ve tasavvufî metinlerde de kendisine yer bulmuştur. Çavuşoğlu, bunlar hakkında geniş bilgilere yer verdiği çalışmada çevgenin eskiden insanların bedenî ve zihnî yeteneklerini canlı tutmak gibi bir işleve de sahip olduğunu ortaya koyar ve bu oyunun savaş talimi yapılan alanlarda oynandığı gibi şehir meydanlarında yer alan at koşurma alanlarında da oynanabildiğine işaret etmektedir.¹⁰

Sultan Kutbeddîn Aybek'in çevgen oynarken nasıl vefat ettiğine yönelik kaynaklar teferruatlı bilgi sunmamaktadır. Ancak oyunun belli kurallarının olduğu kadim dönemlerden itibaren bilinmektedir. Bu kurallar toplumların ve asırların değişimiyle birlikte geliştirilmiştir. Kurallar olduğu gibi kural dışı olan hallerin varlığı da bilinmektedir. Bu itibarla kural dışı hareketlerin neler olduğu ve Aybek'in de bu hareketler sonucunda mı vefat ettiği sorusu akla gelmektedir. Öncelikle çevgen oynarken kural dışı hareketlerin neler olduğunu kısaca vermek gerekirse; atıyla rakibin atına kasten çarpmak, hızlı bir manevrayla rakibin önünü kesmek ve elindeki çevgen çubuğuyla rakibe ve rakibinin atına kasten vurmak şeklinde bir dizi hareketlerden bahsetmek mümkündür.¹¹ Aybek'in atından düşerek öldüğüne dair Nizâmî'nin ve Cüzcânî'nin kayıtları dikkat çekicidir.¹² Bu kayıtlardan hareketle, çevgen oyunu sırasında atın dörtlüye koşması ve üzerinde bulunan Sultan'ın ani manevralar yapmasını gerektiren durumlardan birisi sırasında, sert bir düşüş sonrası ölmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu noktada çevgen oyunu sırasında yaşanan kazayı müessif bir olay olarak değerlendiren Kütük, Kabusnâme'den naklen: “*Ey ciğer köşem, eğer çevgen oynamaktan zevk almak istersen arada bir oyna, daima adet edinme. Çünkü çevgen oynamakta hiç rahatlık yoktur. Çevgen oynamak baştan ayağa beladır ve kazadır. Attan düşmek, çevgen dokunup incinmek, baş yarılmak, göz çıkmak gibi*” karşı karşıya kalınan durumu ele almaktadır.¹³ Burada Aybek'in yaşadığı duruma dair akla gelen hususlardan bir diğeri de oyun sırasında/talim esnasında, önceden kurgulanan bir plan neticesinde kaza süsü verilerek attan düşürülmesi sonucu öldürülmek istenmiş olup olmadığıdır ki, bunu destekler mahiyette kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

2. Mücadele Sırasında Vefat Edenler

2.1. Aram Şah (1210)

Delhi Türk Sultanlığı'nın şahsında ete kemiğe büründüğü Aybek'in ani vefatı, devlette ve devlet adamları arasında kısa süreli bir panik hali yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. İlk aşamada Aybek'in oğlu Aram Şah'ın tahta geçmesine ses çıkarmayan devlet adamları onun devleti layıkıyla idare etmekten uzak olduğunu gördükleri andan itibaren Aybek'in damadı ve aynı zamanda Bedâûn'da idareci olarak bulunan İl-tutmuş'u başkent Delhi'ye çağırarak tahta çıkmasını istemişlerdir. Bu çağırışı yapanların başında baş kadılık ve kuvvet komutanlığı

⁷ Ziyâeddîn Berenî, *Târîh-i Firûzşahî*, Tashih: Mevlî Seyyid Ahmed Han Sahib, Captain W. Nassau Lees, Kalküta 1862, s. 54-55; Herevî, *age*, s. 40; Esterebâdî, *age*, s. 272-273; F. Köprülü, “Balaban”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 2, MEBYayınları, İstanbul 1961, s. 267; Ahmed, *age*, s. 244-245; Bayur, *age*, s. 298.

⁸ Mehmet Ersan, “Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 21, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006, s. 83.

⁹ Ersan, *age*, s. 83.

¹⁰ Ali Çavuşoğlu, “Edebi-Tasavvufî Metinlerde Spor ve Tasavvuf Kültürü İlişkisine Çevgen Sporuna Zaviyesinden Bakmak”, *Akademik Dergisi*, Sayı: 6, 2019, s. 206.

¹¹ Çavuşoğlu, *age*, s. 206.

¹² Kortel, *age*, s. 194.

¹³ Ahmet Kütük, “Ortaçağda Müessif Bir Kaza: Attan Düşerek Ölme/Yaralanma Vakası ve Detayları”, *Cujoss*, Cilt: XLIII, Sayı: 1, 2019, s. 191.

görevinde bulunan Emir Ali İsmail önemli rol oynamıştır. Dönem kaynaklarının verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Aybek'in Kuzey Hindistan'da hâkim olduğu alan başlı başına büyük bir alanı kaplamakla birlikte hudut kısımlarında görev alan ve müstakil faaliyet gösteren beylerin varlığı ile Hinduların teyakkuz halinde olmaları da tedirginliği had safhaya ulaştırmıştır. Aram Şah'ın devletteki gelişmelere tam vaziyet edemediğini gören Aybek'in damadı (iki kızının eşi) Nâsireddîn Kabaca Sicistan, Uçç, Dibalpûr ve Multan'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı sıralarda Bengal civarında bulunan Halaçlar da Ali Merdan Kalaç liderliğinde müstakil hareket etmeye başlamışlardır. Bunların yanı sıra Hinduların da hudut bölgelerinde hareketlenmelerine fırsat vermiştir. Bu hareketlenmeleri devletin geleceği açısından tehlikeli gören devlet adamlarının girişimiyle İl-tutmuş'un harekete geçmesi, Aram Şah'ı ve destekçilerini tedirgin etmiştir. İl-tutmuş'a teslim olmak veya tahtı ona bırakmak yerine mücadele etmeyi göze almıştır. Cemne Nehri kıyısında yapılan mücadele sonrası hayatını kaybetmiştir.¹⁴

3. Hastalık Sonucunda Vefat Edenler

3.1. Şemseddîn İl-tutmuş (1210-1236)

İl-tutmuş, Aybek faslında işaret edildiği üzere Gurlu Sultanı Muizzeddîn Muhammed'in gulamları arasında yer almıştır. Adı geçen Sultan tarafından 1196 yılında köle edinildikten kısa bir süre sonra ser-candar/sultanın muhafızlığı görevine tayin edilmiştir.¹⁵ İl-tutmuş, bu göreve tayin edildikten sonra Aybek ile daha yakından çalışmaya başlamış ve onun damadı ve evlatlığı olmuştur. İl-tutmuş, 1197 yılına gelindiğinde emir-i şikâr/av işleri baş sorumlusu olarak görevlendirilmiştir. 1200 yılında Galyur emiri yapılmış, hemen ardından da Beren ve Bedâûn bölgeleri uhdesine verilmiştir. Gurlu Sultanı'nın Kukran kabilesiyle yaptığı mücadeleye emri altındaki birliklerle destek verdiği sırada, mücadelecî ruhunu yakından gören Sultan, kölelikten onu azat etmiştir.¹⁶ İl-tutmuş, Aybek'in 1206'da Sultan olmasının ardından aynı şekilde hareket etmiştir. Onun vefatının ardından yaşanan gelişmelerden sonra tahta çıkmıştır. Tahtına ve saltanatına karşı muhalif tutum gösterenlerle mücadeleye girişip başarılı sonuçlar elde etmiştir. Gazne merkezli olarak faaliyet gösteren ve müstakil hareket ederek Delhi tahtının varlığını tehdit eden Taceddîn Yıldız ile 1216'da mücadeleye girişip önce tutsak ettirmiştir ki, bu tutsaklık sırasında ölmüştür.¹⁷

İl-tutmuş, tahtta sağlam bir şekilde oturmak için, 1217'de bacanağı Nâsireddîn Kabaca ile mücadeleye girişmiştir. Özellikle Aybek sonrası yaşanan karışıklıkta Kabaca, Uçç ve Multan civarında müstakil harekete giriştiği gibi Sind Nehri kıyısındaki bazı yerlerde de kontrolü ele geçirmiştir. Taceddîn Yıldız ile 1215'te giriştiği mücadele elde ettiği başarılar onun cesaretini daha da artırmış ve Gazne'nin bulunduğu yerlere kadar hâkimiyetini kurmak istemiştir. Bütün bu gelişmeleri yakından takip eden İl-tutmuş, ordu birliklerinin hazırlıklarını tamamlamasının ardından Cenâb Nehri kıyısında onunla karşı karşıya gelip bozguna uğratmışsa da ele geçirememiştir. İl-tutmuş, tahtta bulunduğu sırada pek çok gelişme ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan birisi de 1221'de Cengiz Han'ın önünden kaçan Celâleddîn Harzemşah'ın Delhi

¹⁴ Cüzcanî, *age*, s. 418; İsemî, *age*, s. 106-108; es-Sihrindî, *age*, s. 16-17; Herevî, *age*, s. 27; Bedâûnî, *age*, s. 38-42; Esterebâdî, *age*, s. 231-233; Ahmed, *age*, s. 161-162, 168; Bayur, *age*, s. 276-277; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 377; Cöhlce, *agm*, s. 696.

¹⁵ Cüzcanî, *age*, s. 440-442; Bedâûnî, *age*, s. 42; Esterebâdî, *age*, s. 230-231; Herevî, *age*, s. 27-28; Ahmed, *age*, s. 165-167; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 378-379; Cöhlce, *agm*, s. 696-697; Kortel, *age*, s. 5.

¹⁶ Nizâmî, *age*, s. 241-270; Mübârekşâh, *age*, s. 26-27; Cüzcanî, *age*, s. 443-444; Bedâûnî, *age*, s. 42; Esterebâdî, *age*, s. 231-232; Herevî, *age*, s. 27-28; Ahmed, *age*, s. 168; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 377-378; Cöhlce, *agm*, s. 696-697.

¹⁷ Nizâmî, *age*, s. 290-301; Cüzcanî, *age*, s. 444-445; İsemî, *age*, s. 108-112; Bedâûnî, *age*, s. 43; Herevî, *age*, s. 28; Esterebâdî, *age*, s. 233; es-Sihrindî, *age*, s. 17; Köprülü, *agm*, s. 59; Ahmed, *age*, s. 169-170; Bayur, *age*, s. 278; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 378-380; Ansari Bazmee, "İltutmuş", *DİA*, Cilt: 22, İstanbul 1993, s. 158; Cöhlce, *agm*, s. 693-694, 697.

önlerine kadar gelmesi olmuştur. İl-tutmuş, Celâleddin'in bölgede kalma talebini kibarca reddederek Moğol tehlikesini sınırlarından uzak tutmak istemiştir.¹⁸ Delhi tahtındaki en yoğun siyasi ve askerî mücadelelerin yaşandığı dönemlerden birisi olan İl-tutmuş döneminde, 1225'te Lekhenevî üzerine sefer düzenlenmiş ve bölgedeki Halaçlar bağılıklarını bildirmişlerdir. Sultan İl-tutmuş, 1226'da Hinduların elinde bulunan Ratanpûr Kalesi'ni ele geçirmiş, 1227'de ise Mendûr ve Suvâlek hudutlarını kontrol altına almıştır. İl-tutmuş, Kabaca'nın üzerinden dikkatini kaldırmayarak 1227'de Uçç Kalesi önlerine gelmişse de ancak üç ay sonra sulh yoluyla kaleyi zapt edebilmiştir. Nasîreddîn Kabaca ise yine kaçmayı başarmışsa da takip birliklerinin sıkı takibi sonrası önce Behker'e ardından Sind Nehri kıyılarına kadar kaçmıştır. Nihai noktada yakalanacağını anlayınca Sind Nehri'ne düşüp boğularak hayatını kaybetmiştir. 1228 yılı itibarıyla Kabaca'nın kontrolündeki yerler de İl-tutmuş'un eline geçmiştir. İl-tutmuş açısından heyecan verici gelişmelerden bir diğeri ise 1228-1229'da dönemin Abbâsî Halifesi tarafından sultanlığının tasdik edilmesi olmuştur. Aynı yıl içerisinde Lekhenevî'de bulunan oğlu Nâsîreddîn Muhammed'in vefatının ardından bölgede idareyi ele geçirmek isteyen Bilge Halacî üzerine sefere çıkarak isyanı bastırmıştır.¹⁹

Sultan İl-tutmuş, 1231-1232'de Galyur Hisarı'nın ele geçirilmesi için sefere çıkmış ve sıkı kuşatmanın ardından zapt etmiştir. Sultan, 1233-1234'te ise Malva seferine çıkıp, Hindular açısından kutsal kabul edilen ve Bihilsan'da bulunan puthaneyi yıktırıştır. Malva seferinin ardından Delhi'ye dönen İl-tutmuş, kısa bir süre sonra İsmailîlerin Batınî koluna mensup kişilerin tertiple ettiği bir suikastla karşı karşıya kalmışsa da kurtulmayı bilmiştir. İl-tutmuş, 1236'da ordusunun başında Bünyan bölgesi üzerine sefere çıkmışsa da rahatsızlanıp Delhi'ye dönmek durumunda kalmıştır. Bu rahatsızlığın etkisinden kurtulamayan Sultan, kısa süre sonra, 30 Nisan 1236'da, Delhi'de hayatını kaybetmiştir.²⁰ Mücadele yoğun bir hayat ve sultanlık devresi geçiren İl-tutmuş'un kaç yaşında vefat ettiğini kaynaklar ortaya koymamaktadır. Ancak genç denilebilecek bir yaşta vefat ettiğini söylemek imkân dâhilindedir. İl-tutmuş'un belli bir hastalığının veya nükseden rahatsızlığının olup olmadığı da net değildir. Bünyan Seferi sırasında rahatsızlanarak Delhi'ye dönmesi ve kısa bir süre sonra ölmesi, anî gelişen bir rahatsızlığının ortaya çıktığını göstermektedir. Gözden uzak tutulmaması gereken bazı hususların varlığına da bu anlamda dikkat çekmek gerekirse, 1234'te Bâtınîlerin onu öldürmek için Cuma Namazına gittiği anı kollayarak namaz sırasında onu öldürmek istemeleri, tahta çıktığı andan itibaren tavizsiz bir idarî ve adlî politika takip etmesi ve nihai olarak da taht için varis olarak kızı Raziye Begüm'ü işaret etmesi ve dahi bunu devlet erkânının önünde açıklaması tepkilere neden olmuştur. Bunların hepsi birlikte düşünüldüğünde İl-tutmuş'un zehirlenerek öldürülmüş olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Cüzcanî, bahsi geçen sefer esnasında Sultan'ın üzerine bir halsizliğin çöktüğünü belirtir ve kısa süre içerisinde halsizliğin yerini şiddetlenen bir hastalığa bıraktığını kaydeder. Bu hastalığın ise Sultan'ın ölümüne sebep olduğunu nakleder.²¹ O,

¹⁸ Nizâmî, *age*, s. 302-311; Cüzcanî, *age*, s. 418-420, 444-446; İsemî, *age*, s. 112-114; Bedâûnî, *age*, s. 43; Herevî, *age*, s. 28; es-Sihrindî, *age*, s. 17-18; Reşîdeddîn Fazlullâh Hemedânî, *Câmîü't-tevârih (Târih-i Hind ve Sind ve Keşmir)*, Tashih: Muhammed Ruşen, Merkez-i Pejuheşi Mirâs-ı Mektup, Tahran 1384, s. 60; Esterebâdî, *age*, s. 233-234; Ata Melik Alâeddin b. Bahâeddin Muhammed b. Şemseddin Muhammed Cüveynî, *Târih-i Cihângüşâ-yı Cüveynî*, Tashih: Mirza Muhammed, Luzac & Co, London 1380, s. 143-153; Şehâbeddîn Muhammed Horendezi Zeyderî Nesevî, *Siret-i Celâleddin Mengüberti*, tash. Müctebi Minevî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1388, s. 116-122; Kazvinî, *age*, s. 164; Ahmed, *age*, s. 170-171; Bayur, *age*, s. 278; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 378-382; Bazmee, *agm*, s. 158-159; Cöhce, *agm*, s. 694, 697-698; Kulke-Rothermund, *age*, s. 244.

¹⁹ Cüzcanî, *age*, s. 445-454; II: s. 62-65; İsemî, *age*, s. 121-128; es-Sihrindî, *age*, s. 18-19; Herevî, *age*, s. 28-29; Esterebâdî, *age*, s. 234-236; Bedâûnî, *age*, s. 43-45; Ahmed, *age*, s. 172-175; Bayur, *age*, s. 280; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 382-385; Cöhce, *agm*, s. 694, 698-699; Kortel, *age*, s. 47-51, 53, 206.

²⁰ Cüzcanî, *age*, s. 448-450; İsemî, *age*, s. 122, 126-129; es-Sihrindî, *age*, s. 18-20; Herevî, *age*, s. 29-30; Esterebâdî, *age*, s. 236-237, 239; Bedâûnî, *age*, s. 45; Ahmed, *age*, s. 175-177; Bayur, *age*, s. 281; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 385-387; Bazmee, *agm*, s. 159; Cöhce, *agm*, s. 694, 698-700; Kortel, *age*, s. 47-, 51, 53, 206.

²¹ Cüzcanî, *age*, s. 449.

kayıtlarının devamında Sultan'ın Bünyan'dan Delhi'ye 'amârî²² ile getirildiğini belirtir ve on dokuz gün sonra da vefat ettiğini söyler.²³

3.2. Nâsireddîn Mahmud Şah (1246-1266)

Nâsireddîn Mahmud Şah, İl-tutmuş'un 1229'da dünyaya gelen oğludur. Sultan Alâeddîn Mesud Şah'ın 1246'da tutsak edilmesinin ardından tahta çıkmıştır. Aldığı eğitimler ve Behrayîç'te idareci olarak bulunduğu sırada ortaya koyduğu beceriler sonrası ileri gelen devlet adamlarının talebi üzerine Delhi'de tahta çıkmıştır. Sultan, ilk olarak Sind bölgesine saldırılarını devam ettiren Moğollara karşı etkin bir savunma hattı kurmak istemiş ve Melik Balaban'ın uhdesine verdiği birlikleri bölgeye göndererek Moğolları püskürtmüştür. Sultan, 1248'de aralarında Kannauc sınırında bulunan Talsanda Kalesi'nin yer aldığı bölgeyi ele geçirmiş ve hemen ardından Kara ile Kalincar arasında bulunan ormanlık alanda kurulu kale ve hisarlar da zapt edilmiştir. Sultan Nâsireddîn, 1249'da Melik Balaban'ın kızı ile evlenmiştir. Sultan, aynı yıl içerisinde Cûn Nehri kıyısında bulunan Hindu yerleşim yerleri üzerine akınlarda bulunmuştur.²⁴

Sultan Nâsireddîn, 1251 yılında önce, Melik İzzeddîn'in Nagor'da çıkardığı isyanı bastırmıştır. Kısa bir süre sonra Multan'dan hareket ederek Uçç tarafını ele geçirmek isteyen Melik Nusreteddîn isyan etmişse de kontrol altına almıştır. Sultan, aynı yıl içerisinde Galyur ve Malva'yı da içerisine alan bölgeye sefer düzenlemiş ve pek çok ganimet elde etmiştir. Sultan, 1252'de Melik Nusreteddîn'in Uçç ve Multan bölgesindeki hâkimiyetini sonlandırmak için destek kuvvetleriyle birlikte Biyah Nehri kıyısına kadar gitmesine rağmen sebebi bilinmeyen bir şekilde Delhi'ye dönmüştür. Sultan Nâsireddîn, 1253'te Hindu devşirmesi olan İmâdeddîn Reyhan'ın önerisiyle başta kayınpederi Melik Balaban olmak üzere bazı devlet adamlarını görevlerinden azledip ikta bölgelerine göndermiştir. Sultan, bu azillerle yetinmeyecek ordunun başında Melik Balaban ve yakınlarının bulunduğu yerlere akınlarda bulunmak istediye de Melik Balaban, Sultan'ın karşısına mücadele için geçmemiştir. Sultan, bu sefer neticesinde onların ikta bölgelerini (Hansi, Suvâlek, Uçç, Multan ve Teberhende) ellerinden alarak yeni tayin ettiği beylere vermiştir.²⁵

Sultan Nâsireddîn, 1254 Bardar ve Bicenor bölgelerini de içerisine alan bölgeye akınlarda bulunup pek çok ganimet elde etmiştir. Cûn Nehri ve Mivâpûr üzerinden yürüyüşüne devam eden ordu birlikleri Ganj Nehri kıyısını takip ederek Kaythal önlerine kadar gelmişlerdir. Bu esnada Sultan Nâsireddîn'e kardeşi Melik Celâleddîn'in de içinde yer aldığı bazı beylerinde Teberhende'de isyan ettikleri bildirildiğinde hızlıca Teberhende'de tarafına hareket ederek isyanı sonlandırmak istemiştir. Taraflar arasında sulh görüşmeleri sırasında İmadeddîn Reyhan'ın görevine son verilmesi durumunda anlaşma sağlanacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine Sultan, adı geçen Hindu devşirmesinin görevine son vererek Bedâûn'a sürgün etmiştir. Kısa süre sonra muhalif beyler Sultan'ın huzuruna çıkarak bağlılıklarını bildirmişlerdir. Sultan, 1255'te annesi Melike-i Cihan'ın Melik Kutbeddîn ile evlenmesine tepki göstererek onları Evedd bölgesine sürgün etmiştir. Aynı sıralarda Sultan, idarî birimlerde görev değişikliklerine gitmiştir. Aynı

²² Farsça'da emârî şeklinde yer alan kelimenin aslı Arapçadır. Taht-ı revân, sedye, cenaze arabası anlamlarında kullanılmaktadır. Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008, s. 978.

²³ Cüzcanî, *age*, s. 449.

²⁴ Cüzcanî, *age*, s. 471-472, 477-484; II: s. 56-62; İsemî, *age*, s. 143-150; es-Sihrindî, *age*, s. 33-35; Herevî, *age*, s. 35-36; Esterebâdî, *age*, s. 252-255; Bedâûnî, *age*, s. 64; Ahmed, *age*, s. 213-219; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 403-405; Cöhce, *agm*, s. 705; Durak, *age*, s. 93.

²⁵ Cüzcanî, *age*, s. 484-487; II: s. 62-65; İsemî, *age*, s. 143-150; es-Sihrindî, *age*, s. 36; Herevî, *age*, s. 36; Esterebâdî, *age*, s. 256-258; Bedâûnî, *age*, s. 64; Ahmed, *age*, s. 219-222; Bayur, *age*, s. 292-293; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 404-405; Cöhce, *agm*, s. 705-706; Durak, *age*, s. 93-94; Kortel, *age*, s. 94.

sıralarda Behrayiç ve Evedd bölgelerinde devlet adamları arasında bazı çekişmeler yaşanmış ve Melik Kutbeddîn bu mücadelelerden birisinde hayatını kaybetmiştir.²⁶

Delhi ordusunun ilerleyişini devam ettirmek isteyen Sultan, 1255 yılının sonundan başlayarak 1256 yılında Evedd bölgesinde kontrolü elinde bulunduran Kutluğ Han üzerine sefer düzenlemişse de o sağ olarak ele geçirilememiştir. Ancak onun peşini bırakmak istemeyen Delhi ordusu 1257'de Santur Dağı'na adar ileri hareketine devam etmişse de sadece ona destek olan isyancıları bertaraf edebilmiştir. 1257 yılı Mart ayında Melik İzzeddîn Balaban'ın Uçç ve Multan'da isyan çıkardığı haberi alınmış ve ona destek verenler arasında Santur Dağı'ndan kaçarak gelen Kutluğ Han'ın da destek verdiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine Sultan, Melik Balaban'ın emrine verdiği birlikleri bölgeye sevk etmiştir. Ancak isyancıların temel hedefi, ordunun büyük bir kısmını kendi bulundukları yere çektikten sonra savunmasız kalan Delhi'yi ele geçirmek olmuşsa da bunda başarılı olamayacaklardır. Sultan Nâsireddîn dönemindeki gelişmelerin hızı yavaşlamayacak ve 125 yılı sonlarına doğru Moğollar Salın Noyan komutasında Uçç Multan civarına gelmişlerse de 1258 yılı başlarında Sultan, kalabalık bir ordu ile bölgeye doğru hareket etmiştir. Bu durumdan haberdar ola Moğollar geri çekilme kararı almışlardır. Sultan, 1259'da aldığı kararla Moğollara karşı güçlü bir set oluşturmak istemişse de bazı beyler buna destek vermemişlerdir.²⁷ Sultan Nâsireddîn dönemi her ne kadar iç karışıklıkların sıkça yaşandığı bir dönem olsa da bir taraftan da askerî faaliyetlerin devam ettiği bir dönem olmuştur. Melik Balaban'ın başında yer aldığı ordu birlikleri 1260'ta Mivat bölgesine akın düzenleyerek pek çok ganimet elde etmiştir. Sultan Nâsireddîn döneminin önemli gelişmelerinden bir diğeri de İlhanlı Hükümdarı Hülagü ile elçilik düzeyinde münasebet kurulması olmuştur.²⁸

Bu cümleden olarak İbn Battûtâ, Sultan Nâsireddîn'in ölümünün de Melik Balaban tarafından gerçekleştirildiğini belirtir. İbn Battûtâ'nın bu kaydı Sultan'ın ölümüyle alakalı etraflı düşünmeyi ve dikkatle yaklaşmayı mecbur kılmaktadır. Melik Balaban, bilindiği üzere Sultan İl-tutmuş döneminden memlûk olarak Delhi sarayında istihdam edilmiş ve süreç içerisinde önemli görevlere tayin edilmiştir. Nihai olarak 1246'da Sultan Nâsireddîn'in tahta çıkmasının ardından konumu daha da ilerlemiş ve 1249'da Melik Balaban'ın kızıyla evlenmiştir. Bu evlilik sonrası daha yakından ilişki kurulmuş ve hemen ardından da Melik Balaban'a "Uluğ Han" unvanı verilmiştir. Yukarıda kısaca temas edildiği üzere Melik Balaban ve ailesine mensup olanlar önemli makamlara getirildikleri gibi kendilerine ikta bölgeleri de verilmiştir. Sultan'ın 1253'te Hindu asıllı İmadeddîn Reyhan'ın teklifiyle Balaban ve akrabalarına görevlerinden el çektiği tepkilere neden olmuştur. Sultan, Balaban ve akrabalarının bulunduğu bölgelere askerî birlik sevk etmişse de özellikle Balaban, Delhi ordusuyla karşılaşmaktan imtina etmiştir. Balaban ailesine mensup bireylerin müstakil girişimleri olmuşsa da Melik Balaban, Sultan'a olan sadakatini sürdürmüş ve dönem kaynaklarının ifadesiyle Sultan, İmadeddîn Reyhan'ın kendisini yanlış yönlendirdiğine ikna edildikten sonra Balaban'ı yeniden vekillik görevine getirmiştir ki, Balaban, Sultan'ın vefatına kadar görevini sürdürmüş ve nihayetinde de Delhi tahtını ele geçirmiştir.²⁹ İbn Battûtâ, yıllar önce İl-tutmuş hayattayken münecimlerin, kölelerinden birisinin hükümdarlığı evlatlarından alacağını söylediklerini nakleder ve Sultan Nâsireddîn ölümüne dair Balaban'ın

²⁶ Cüzcanî, *age*, s. 487-490; II: s. 65-70; es-Sihrindî, *age*, s. 36-37; Herevî, *age*, s. 36-37; Esterebâdî, *age*, s. 258-259; Bedâûnî, *age*, s. 64-65; Köprülü, "Balaban", s. 264; Ahmed, *age*, s. 222-224; Bayur, *age*, s. 294; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 406; Cöhcce, *agm*, s. 706; Durak, *age*, s. 93-94; Kortel, *age*, s. 94.

²⁷ Cüzcanî, *age*, s. 490-495; II: s. 70-79; es-Sihrindî, *age*, s. 37-38; Herevî, *age*, s. 36-37; Esterebâdî, *age*, s. 259-260; Bedâûnî, *age*, s. 65-66; Köprülü, "Balaban", s. 264; Ahmed, *age*, s. 225-228; Bayur, *age*, s. 294-295; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 406; Cöhcce, *agm*, s. 706.

²⁸ Cüzcanî, *age*, s. 496; II: s. 78-83; es-Sihrindî, *age*, s. 39; Esterebâdî, *age*, s. 261; Ahmed, *age*, s. 228-231; Bayur, *age*, s. 295-296; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 406-407; Cöhcce, *agm*, s. 706; Durak, *age*, s. 97-99; Kortel, *age*, s. 204-206.

²⁹ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûtâ, *İbn Battûtâ Seyahatnamesi*, Çeviren: Sait Aykut, YKY, İstanbul 2005, s. 407.

dahlinden bahseder.³⁰ es-Sihrindî ise Sultan'ın ölümünü verirken hastalanarak vefat ettiğini belirtir. Üç günlük yas merasiminin yerine getirilmesinin arsından Balaban'ın tahta çıktığını nakleder.³¹ Esterâbâdî ise Sultan'ın 1263 yılı içerisinde rahatsızlandığını ve bu rahatsızlığına bağlı olarak gelişen ağır hastalık sonrası vefat ettiğini belirtir.³²

3.3. Sultan Gıyâseddîn Balaban (1266-1286)

Sultan Balaban da Aybek ve İl-tutmuş gibi Moğolların Türkistan coğrafyasından meydana getirdikleri yıkıcı etkinin ardından onların eline düşürmüştür. Ardından ilk olarak Bağdat'a daha sonrasında ise Gücerat'a getirilerek köle tüccarlarına satılmıştır. Gücerat'ta Basralı Hoca Cemâleddîn tarafından yetiştirilmiş ve 1232'de Delhi'deki köle pazarına götürülmüştür. Balaban, burada İl-tutmuş'un sarayına götürülen köleler arasında yer almıştır. İlerleyen süreçte, Sultan'ın özel hizmetkârlığı görevine getirilmiş ve bir müddet sonra da Sultan'ın Kırklar Meclisi'nin üyeleri arasında yer almıştır. Sultan Raziye döneminde de özel hizmetkârlık görevine devam etmişse de ona muhalif beyler içerisinde yer alarak tahttan indirilmesinde rol oynamıştır. Behrâm Şah döneminde *emir-i ahurluk* görevine tayin edilmişse de kısa süre sonra Sultan'a karşı gelişen muhalif kanatta yer alarak tahttan indirilmesinde etkili olmuştur. Sultan Alâeddîn Mesud döneminde ise *emir-i haciplik* görevine getirilmiş ve askeri mücadelelerde yer almıştır. Sultan Nâsireddîn'in 1246'da tahta geçmesiyle birlikte Balaban, Sultan'ın vekili olarak tayin edilmiştir. Balaban, kızının Sultan ile evlenmesinin ardından devlet içerisindeki konumunu artırdığı ailesine mensup olanlarda önemli görevlere getirilmiştir. Ancak 1252- 1254 yılları arası Sultan'ın Balaban ailesine karşı tavrı değiş ve hepsini görevlerinden azletmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere bunda İmadeddîn Reyhan'ın rolü olmuşsa da diğer beylerin devreye girmesiyle Sultan, Balaban'ı görevine iade etmiştir. Balaban'ın devlet içerisinde en etkin olduğu dönem de bundan sonra başlamış, hem Moğollara, hem Hindulara ve hem de hanedan içerisindeki isyanlara karşı büyük mücadele ortaya koymuştur.³³

Balaban, 1266'da Sultan Nâsireddîn'in vefatının ardından "Sultan Gıyâseddîn" unvanını alarak Delhi'de tahta çıkmıştır. Tahta çıktıktan sonra ilk askeri faaliyetini Delhi halkını tedirgin eden ve gece yarısı hırsızlık yapan Meolar üzerine akın tertip edip onların faaliyetlerini sonlandırması olmuştur. Delhi'ye ulaşan Hindistan yolunun emniyetini sağlamak için Kanpal, Patyalî ve Behuçpûr bölgelerine akın düzenleyerek kontrolü sağlayıp karakollar kurdurtmuştur. Sultan Balaban, 1268-1269 yıllarının Cûd Dağı bölgesinde çıkan isyanları bastırmakla geçirmiştir. 1271 yılına gelindiğinde ise Sultan, Moğolların Lahor civarındaki faaliyetlerini sonlandırmak için o bölgeye hareket etmiş ve istediği ölçüde tam hâkimiyeti sağlamıştır. Lahor seferi sırasında iktalı arazileri ellerinde bulunduran yaşlı emirlerin kendilerinden istenilen ve beklenen düzeyde katkı sağlamadıklarını görerek yeni bazı tedbirlere başvurmak istemişse de Melik Fahreddîn Kutval'in devreye girmesiyle vazgeçmiştir. Sultan, 1279 yılında Biyah Nehri kıyısına kadar ilerleyen Moğol birlikleri oğullarının ve komutanlarını sevk ettiği orduyla püskürtmeyi bilmiştir.³⁴ Balaban'ı tahta bulunduğu süre zarfında en çok uğraştıran gelişmelerden bir diğeri de Lekhenevtî Valisi Melik Tuğrul'un bağımsızlığını ilan edip isyan etmesi olmuştur. 1279'da onun isyan ettiğini haber alan Sultan, bölgeye art arda iki ordu sevk etmişse de orduların yenilgiye uğratıldığını öğrenince kendisi 1280'de bölgeye gidip isyanı sonlandırmak istemiştir.

³⁰ İbn Battûta, *age*, s. 408-409.

³¹ es-Sihrindî, *age*, s. 39-40.

³² Esterâbâdî, *age*, s. 264.

³³ Cüzcanî, *age*, C. II, s. 47-57; Esterâbâdî, *age*, s. 265-266; Köprülü, "Balaban", s. 263-265; Ahmed, *age*, s. 237-240; Bayur, *age*, s. 282-296; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 408-409; Orhan Köprülü, "Balaban Han", *DİA*, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s. 3; Cöhce, *agm*, s. 706-707.

³⁴ Berenî, *age*, s. 53-64, 81; İsemî, *age*, s. 164; es-Sihrindî, *age*, s. 39-40; Bedâûnî, *age*, s. 88-90; Herevî, *age*, s. 40-42; Esterâbâdî, *age*, s. 273-281; Köprülü, "Balaban", s. 265; Ahmed, *age*, s. 239-240, 254-255, 258; Bayur, *age*, s. 296-298; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 408-410; Cöhce, *agm*, s. 706-708; Kortel, *age*, s. 331-332.

Bu doğrultuda hızlıca bölgeye gelen Sultan, takibe başladığı sırada, durumdan haberdar olan adı geçen melik Cacnâgar tarafına kaçmışsa da yakalanarak öldürülmüştür.³⁵

Lekhenevî ve civar bölgeleri kapsayan üç yıllık seferin ardından Sultan Balaban'ın hastalık ve yaşlılığa bağlı rahatsızlıkların artması üzerine vasiyetini açıkladığı bilinmektedir. Büyük oğlu Muhammed'i Moğollar ile yapılan mücadelede kaybettiği için veliaht olarak küçük oğlu Buğra Han'ı belirlemişse de o Lekhenevî bölgesinde kalmayı uygun gördüğünü bildirerek babasının teklifini kabul etmemiştir. Bunun üzerine Balaban, torunlarından yana tercihini kullanmak istemiş ve ilk olarak büyük oğlu Muhammed'den olma torunu Keyhüsrev'i veliaht olarak belirlemiştir. Hatta o, durumunun ağırlaşması üzerine veziri Hoca Hasan Basrî ile ileri gelen bazı melikleri huzuruna isteyerek aldığı kararı açıklamıştır. Sultan, söz konusu kararını açıkladıktan birkaç gün sonra 1286'da vefat etmiştir. Dönem kaynaklarının Delhi Türk Sultanları içerisinde, ölümü ile alakalı etraflı bilgi verdikleri sultan, Balaban olmuştur. Balaban, vefat ettikten sonra naaşı Köşk-i Lâl'den çıkarılıp, hayattayken yaptırdığı dârû'l-emân olarak adlandırılan yere defnedilmiştir. Sultan için düzenlenen törende söz alan Vezir Melik Fahreddîn, Sultan'ın her insanda olduğu gibi iyi ve kötü özelliklerinin olduğunu, halkın ondan onun da idare etiği halktan razı olduğunu dile getirmiştir. Sultan'ın vefatının ardından halkın ve devlet adamlarının kırk gün yas tuttukları da dönem kaynaklarının diğer kayıtları arasında yer almaktadır.³⁶

Sultan Gıyâseddîn Balaban'ın yaşlılığa bağlı rahatsızlıklar ve hastalık nedeniyle bitkin düşüp hayatını kaybettiğini ortaya koyan kaynaklar, Sultan'ın kaç yaşında olduğunu bildirmemektedirler. Ancak onun 1232'de İl-tutmuş'un sarayına köle olarak getirildiği düşünülecek olunursa ve geldiğinde yaşının 10 ve üstünde olduğu kabul edilirse yaklaşık seksen yaşında vefat ettiği sonucu çıkarılabilir. Özellikle son askeri seferi olan Lekhenevî seferinin üç yıl kadar sürmesi ve bu esnada yaşadığı yorgunluk, Sultan'ın bedenini bitkin düşürmüş olabilir ki, kaynaklarda bu noktada birleşmektedirler. Balaban'ın önceden süregelen bir hastalığının olup olmadığı belli değildir. Yorgunluğa bağlı olarak gelişen ani bir rahatsızlık sonucu vefat ettiği kanaatine varılabilir ki, devlet adamlarını huzuruna isteyip vasiyet kararını açıklaması da buna işaret etmektedir. İbn Battûtâ, Balaban'a dair bilgi verdiği kısımda onun bir gece vakti vefat ettiğini belirtmektedir.³⁷

3.4. Muizzeddîn Keykûbâd (1287-1290)

Sultan Balaban, hayattayken büyük oğlu Muhammed'i veliaht olarak belirlemiş ancak onun Moğollar ile yapılan mücadelede ölmesi üzerine torunu Keyhüsrev'i veliaht ilan etmiştir. Balaban, torunundan evvel, Lekhenevî'de idareci olarak bulunan küçük oğlu Buğra Han'ı varis bırakmak istediye de o, bunu kabul etmemiştir. Balaban'ın vefatının ardından devlet adamları onun vasiyetine uymayarak diğer torunu (Buğra Han'ın oğlu) Keykubad'ın "Muizzeddîn" unvanıyla tahta çıkarmışlardır. Dedesi tarafından iyi bir şekilde yetiştirilmesine rağmen 17-18 yaşlarında tahta çıktığı için tecrübesizlik nedeniyle idarede tam hâkimiyet kuramamıştır. Sultan'ın bu durumu fırsatı çevirmek isteyen Melik Nizameddîn adlı devlet adamı etrafına toplananlarla birlikte Delhi tahtını ele geçirmek istemiş ve önünde engel olarak duran Keyhüsrev ile Keykubad'ı birbirine düşürmek için harekete geçmiştir. Bu itibarla Sultan Keykubad ile temasa geçip, Keyhüsrev'in tahtı ele geçirmek emelinde olduğunu, onu Delhi'ye çağrılmasını ve Multan civarında, yol güzergâhında, suikastla öldürülmesini istemiştir. Söz konusu planın devreye konulmasının ardından Keyhüsrev öldürülmüştür. Melik Nizameddîn'in devlette idareyi

³⁵ Berenî, *age*, s. 85-96, 106; İsemî, *age*, s. 166-171; es-Sihirindî, *age*, s. 41-43; Esterebâdî, *age*, s. 282-285; Köprülü, "Balaban", s. 265-266; Ahmed, *age*, s. 259-261; Bayur, *age*, s. 298-299; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 411; Cöhlce, *agm*, s. 708.

³⁶ Berenî, *age*, s. 109-110, 120-123; İsemî, *age*, s. 171-184; es-Sihirindî, *age*, s. 43, 51-52; Bedâûnî, *age*, s. 89-90, 108; Herevî, *age*, s. 48-50; Esterebâdî, *age*, s. 287, 290, 297-299; Köprülü, "Balaban", s. 266; Ahmed, *age*, s. 263-264; Bayur, *age*, s. 299-300; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 411-412; Cöhlce, *agm*, s. 708; Durak, *age*, s. 100-103.

³⁷ İbn Battûtâ, *age*, s. 409.

tamamen ele geçirmesi gecikmemiş, Sultan Balaban döneminin ileri gelenleri başta olmak üzere, Müslüman olup Delhi’de kalan Moğollar ve halkın bazı kesimlerinin tepkilerini çeken faaliyetlere girişmesi üzerine sultan Keykubad yaşananlardan haberdar olmuştur. Kısa süre sonra babası Buğra Han ile yüz yüze görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmede babasının ikazlarını dikkate alacağını söylemişse de bir süre sonra eski haline dönmüştür. Melik Nizameddîn ile alakalı oluşan genel tepkiyi dindirmek adına onu Multan’a sürgün ettiği sırada zehirlenilerek öldürülmüştür.³⁸

Sultan Muizzeddîn Keykubad, devlet işlerinde yeniden kontrolü sağlamak için idarî birimlere atamalar yapmışsa da bu beyler arasında da bir süre sonra anlaşmazlık çıkmıştır. Bu esnada sağlık sorunları ortaya çıkan Sultan’ın gelişmelere vaziyet edemeyecek düzeyde hasta olduğunu gören devlet adamları, küçük oğlu Keyümers’i “Sultan Şemseddîn” unvanıyla tahta çıkarmışlardır. Aynı sıralarda Melik Celâleddîn ile ileri gelen devlet adamları arasında da sorunlar yaşanmıştır. Bunun üzerine idarî birimlerde görev alan Halaçların azledilmeleri üzerine harekete geçen Melik Celâleddîn gelişmelere yakından takip etmek için Biharpûr civarına kadar gelmiştir. Tutsak edilmek istenmişse de o bu planı bozduğu gibi Delhi önlerine kadar da gelmiştir. Bütün bu gelişmelerin yaşandığı sırada hasta yatağında bulunan Sultan Muizzeddîn Keykûbâd hayatını kaybetmiştir.³⁹ Sultan Keykubad’ın hayatını kaybetmesi yönelik bilgi veren İbn Battûtâ, halktan birisinin kendisine anlattığı üzere Sultan’ın şaraba ve kadına aşırı düşkünlüğünün olduğunu belirtir ve bu nedenle de doktorların onu tedavi etmekten aciz bırakan bir hastalığa yakalandığını kaydeder. Hatta hastalık sebebiyle Sultan’ın bir tarafının kuruyup tutmaz hale geldiğini nakleder.⁴⁰

Es-Sihrindî, Sultan Muizzeddîn dönemine dair bilgi verdiği kısımda, Melik Celâleddîn’in Kilughari Köşkü yakınlarına geldiği sırada, Sultan’ın yüz felcinden dolayı takatinin olmadığını ve yürüyemeyecek derece olduğunu belirtir. Onun köşkün yukarısına ancak birkaç kişinin yardımıyla çıkabildiğini nakleder. Bir süre sonra yakalandığını ve aç-susuz bir şekilde hayatını kaybettiğini kaydeder. Müellif, onun hemen ardından tahta oğlu “Şemseddîn Keykavus”un çıktığını ancak onun da üç ay tahtta kalabildiğini ortaya koyar.⁴¹ Müellifin kayıtları arasında dikkat çeken bir diğer ifade ise Sultan Muizzeddîn’in Kilughari Köşkü’nde şehit edildiğine dair kayıttır ki, bu yönüyle İbn Battûtâ’nın kayıtlarıyla uyusmaktadır.⁴²

3.5. Sultan Alaeddin Muhammed Şah (1296-1316)

Melik Alâeddîn, 1296’da amcası Sultan Celâleddîn Fîrûz Şah Halacî’yi (1290-1296) suikast sonucu öldürmesinin ardından Delhi tahtına çıkmıştır. İlk olarak kendisine yakın emirleri idarî birimlere tayin etmiş ve hemen ardından da amcasının ölümü dolayısıyla halkın kendisine yönelik oluşması muhtemel tepkilerinin önünü almak için bağışlarda bulunmuştur. Amcasının hayatta kalan oğullarını önce tutsak edip gözlerine mil çektirmiş hemen ardından da yay kırıyla boğdurtmuştur. Sultan Alâeddîn, 1297’de Çağataylı Hükümdarı Duva Han’a bağlı birlikleri Sind civarına düzenledikleri akını bölgeye sevk ettiği birliklerle geri çevirmeyi bilmiştir. Bu dönemde Delhi ordusunun önemli seferlerinden birisi de 1297-1298’de Gücerat üzerine düzenlenen ve hemen ardından Deogir’e kadar uzanan akın olmuştur. Bu sefer sırasında Delhi ordusu pek çok ganimet elde etmişse de bunların paylaşımına dair birlikler arasında çıkan uyuşmazlık üzerine karışıklık çıkmıştır. Bu karışıklığı çıkaranlar arasında Delhi ordusu içinde görev alan Müslüman

³⁸ Berenî, *age*, s. 109-110, 120-123, 127-139, 164-170; İsemî, *age*, s. 183-188, 196-200; İbn Battûtâ, *age*, s. 409-410; es-Sihrindî, *age*, s. 54-55; Bedâûnî, *age*, s. 108-112; Herevî, *age*, s. 50-55; Esterebâdî, *age*, s. 299-313; Köprülü, “Balaban”, s. 266; Ahmed, *age*, s. 271-288; Konukçu, “Hindistan’daki ...”, s. 411-413; Cöhce, *age*, s. 708-709.

³⁹ Berenî, *age*, s. 170-172; İsemî, *age*, s. 188-195, 201-207; es-Sihrindî, *age*, s. 55-59; Bedâûnî, *age*, s. 112-115; Herevî, *age*, s. 55-58; Esterebâdî, *age*, s. 313-315; Köprülü, “Balaban”, s. 661; Ahmed, *age*, s. 288-290; Konukçu, “Hindistan’daki...”, s. 412-413; Cöhce, *age*, s. 709.

⁴⁰ İbn Battûtâ, *age*, s. 411-412.

⁴¹ es-Sihrindî, *age*, s. 58-59.

⁴² es-Sihrindî, *age*, s. 60.

Moğollar da yer almışlar ve dönüş yolunda ordunun merkez kısmından ayrılarak Ratanpûr hâkimi Hemerdîv'e sığınmışlardır. Sultan Alâeddîn'in saltanatının önemli bir kısmı da Çağataylılar ile mücadeleyle geçecek ve 1299'da önce Saldı kumandasındaki birlikler Sivistan'a saldıracaklar, aynı yılın sonlarına doğru ise daha organize ve kalabalık şekilde gelen Çağataylılar Delhi önlerine ulaşacaklardır. Nihayetinde önce Sivistan'da yenilgiye uğratılan Çağataylılar, Delhi önlerinde de istedikleri sonucu elde edemeyerek kaçmaya koyulmuşlardır.⁴³

Sultan Alâeddîn 1300 yılında Delhi tahtı için tehdit unsuru olan ve Hinduların elinde Ratanpûr üzerine ordu sevk etmiş ve hemen ardından da kendisi bizzat bölgeye giderek kaleyi ele geçirmiştir. Bu sefer sırasında Sultan'ın saltanatına karşı bazı isyanlar da çıkmıştır. Bunlardan ilki Sultan'ın yeğeni İkat tarafından çıkarılmış ve Ratanpûr civarında suikast neticesi amcasını öldürerek tahtı ele geçirmek istemişse de kısa sürede yakalanarak öldürülmüştür. Aynı sıralarda Bedâûn ve Evedd iktalarında görevli olan ve Sultan'ın kız kardeşinin oğulları olan Melik Ömer ile Mengü Han da isyan etmişlerdir. Bunlar üzerine ordu sevk eden Sultan, kısa sürede isyanın kontrol altına alınmasını sağladığı gibi bu iki kardeşin de gözlerine mil çekilmesini emretmiştir. Sultan Alâeddîn'in Ratanpûr civarında birkaç yıl süren meşguliyetini gören Çağataylılar, 1303'te yeniden saldırıya geçmeleri üzerine Sultan, Çitor üzerinden hızlıca Delhi'ye dönmüştür. Çağataylılar iki ay kadar Delhi'yi kuşatma altında tutmuşlarsa da bir sonuç elde edememişlerdir. Ancak aldıkları üst üste yenilgiler ve sonuçsuz kalan akınlar, Çağataylıları durdurmayacak ve 1305'te yeniden harekete geçerek saldırıya geçmişlerse de yenilgiye uğratılmışlardır. Çağataylılar 1305'te aldıkları ağır yenilgi ve ordularına komuta eden komutanlarının tutsak edilmesi üzerine 1306'da Multan önlerine kadar gelmişlerdir. Bu kez kısmî başarı elde edip Delhi ordusunun ağırlıklarına el koymuşlarsa da dönüşe geçtikleri sırada yeniden Delhi ordusunun saldırısına maruz kalmışlar ve orduya komuta eden Kebek ele geçirilmiştir. Sultan Alâeddîn döneminde Çağataylı akınları birbiri ardına devam edecek ve 1308'te yeniden harekete geçeceklerdir. Ancak daha önceki akınlarda olduğu gibi bu kez de ağır bir yenilgiye uğratılacaklardır.⁴⁴

Çağataylı akınlarının sona erdirilmesinin ardından Sultan, ordu birliklerini birkaç yıldır itaat şartlarını yerine getirmeyen Deogir bölgesinin idareci Ramdiv üzerine sevk edip onu tutsak aldırılmıştır. Adı geçen idarecinin Delhi'ye getirilmesinin ardından Sultan ondan itaat şartlarını eksiksiz olarak yerine getireceğine dair söz alıp tekrar Deogir'e göndermiştir. Sultan Alâeddîn, 1310 yılında gelindiğinde ordu birliklerini Orangal üzerine sevk etmiştir. Ordunun bölgeye ulaşmasının ardından, karşı duramayacağını gören bölge hâkimi Ray Lederdîv sulh isteyerek karşılığında pek çok malı ve fili Delhi ordusuna vermiştir. Bunun üzerine kuşatmayı kaldıran birlikler Delhi'ye dönüşe geçmiştir. Sultan Alâeddîn'in Hindular üzerine sevk ettiği seferler bunlar olmakla birlikte bir taraftan da Çağataylılar ile mücadeleye girildiği sırada, Hindular üzerine de akınlar düzenlemiştir. Bu doğrultuda 1305'te Malva üzerine akın düzenlenmesini emredip pek çok ganimetin ele geçirilmesini sağlamıştır. Aynı yıl içerisinde Sivane üzerine de ordu sevk edilmiş ve kale kuşatma altına alınmışsa da Delhi ordusu büyük direnişle karşılaşmıştır. Bunun üzerine orduya destek olmak için merkez kuvvetleriyle harekete geçen Sultan Alâeddîn, kaleyi ele geçirmiştir. Delhi ordusu, 1306'da Sultan'ın emriyle Calur bölgesi üzerine sefere çıkmış ve kısa sürede kale ele geçirildiği gibi pek çok ganimet de Delhi ordusunun eline geçmiştir. Hindular üzerine düzenlenen büyük akınlardan bir diğeri de 1310'da Duhur-ı Semender, Maber

⁴³ Emir Hüsrev Dihlevî, *Hazâ'inü'l-Fütûh*, Tashih: Muhammed Vahid Mirza, National Book Foundation of Pakistan, Pakistan 1976, s. 47-49; Berenî, *age*, s. 242-262; İsemî, *age*, s. 242-270, 286-287; es-Sihrindî, *age*, s. 71-77; Bedâûnî, *age*, s. 126-127, 130-131; Herevî, *age*, s. 68-71; Esterebâdî, *age*, s. 353-362; Bayur, *age*, s. 308; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 422-423; Cöhlce, *agm*, s. 711-712; Durak, *age*, s. 113-116; Kortel, *age*, s. 309.

⁴⁴ Dihlevî, *age*, s. 37-46, 50-51, 63-64; Berenî, *age*, s. 271-281, 299-304, 320-322; İsemî, *age*, s. 271-281, 285-286, 301-305, 317-322; es-Sihrindî, *age*, s. 73-74, 77; Bedâûnî, *age*, s. 127-128, 131-133; Herevî, *age*, s. 72-74, 77-78, 80-81; Esterebâdî, *age*, s. 367-372, 380-381, 388-393; Bayur, *age*, s. 308, 311; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 421-423; Cöhlce, *agm*, s. 711-712; Durak, *age*, s. 113-120; Kortel, *age*, s. 309.

ve Deogir bölgesini kapsayan geniş bir akın düzenlenmiştir. İlk olarak Duhur-ı Semender zapt edilmiş hemen ardından Maber'e doğru ilerleyen birlikler, burada da başarı elde edilmiştir.⁴⁵

Sultan Alâeddîn, bu kadar yoğun mücadelenin ardından 1316 yılına gelindiğinde yorgun düşmüştür. Tahta çıkmadan önce şaraba aşırı düşkünlüğü bilinmesine rağmen, tahta çıktıktan sonra şarabı bıraktığı gibi satılmasını da yasaklamıştır.⁴⁶ Sultan Alâeddîn'in ölüm nedenini dönem kaynakları önceden var olan hastalığının yeniden ortaya çıkması olarak naklederler. İbn Battûtâ, Sultan'ın acılar içinde kıvrınacak kadar ağır bir hastalığının olduğunu nakletmekle birlikte hastalığın ne olduğunu açıklamaz.⁴⁷ Esterâbâdî, Sultan'ın ölümüne yönelik bilgi verirken, onun Dekken ve Çitor'da yaşanan gelişmelerden büyük oranda etkilendiğini belirtir ve özellikle Çitor hâkiminin Sultan'a yakın olanlara yönelik uyguladığı baskı ve şiddetin onu üzdüğünü ortaya koyar. Aynı sıralarda Herboldîv adlı Hindu idarecinin Dekken'den çıkmasıyla birlikte başlayan süreçten çok etkilendiğini nakleder ve bu haberleri duyduktan sonra acıdan kıvrandığını, büyük bir üzüntü içerisinde düştüğünü kaydeder. Esterâbâdî Sultan'ın durumunu tasvir eder gibi onun bu olayın etkisinden dolayı elinin arkasını ısırdığını dahi nakleder. Devamında Sultan'ın gün be gün eridiğini iyileşmesi için doktorların verdiği hiçbir ilacın tesir etmediğini ve nihayetinde sabaha karşı vefat ettiğini belirtir.⁴⁸ Cöhçe, Sultan'ın hastalığına yönelik ağır bir durumdan (komaya girdiğinden) bahsetmenin yanı sıra delilik alametleri gösterdiğini de söyler.⁴⁹

4. Tutsak İken Vefat Eden Sultanlar

4.1. Rükneddîn Fîrûz Şah (1236)

Rükneddîn Fîrûz Şah, Sultan Şemseddîn İl-tutmuş'un oğludur. Babasının 1236'da vefatının ardından annesi Şah Terken ve bazı devlet adamlarının onayı ile tahta çıkmıştır. Onun dönemi başından sonuna kadar devletin karışıklık içerisinde girdiği bir dönem olmuştur. İl-tutmuş sonrası devletin bu hale gelmesinde, Şah Terken'in merkezinde yer aldığı ve bir grup devlet adamının da müdahil olduğu gelişmeler etkili olmuştur. Şah Terken'in arka planda devleti idare eder hale gelmesi ve önünde engel olarak gördüğü saraydaki kadınları öldürtmesi ve nihai noktada İl-tutmuş'un varis olarak belirlediği kızı Raziye Begüm'ü öldürtmek istemesi Delhi halkının büyük tepkisini çekmiştir. Bu arada İl-tutmuş'un oğullarından Kutbeddîn'in gözlerine mil çektirtip öldürtmesi, Bedâûn, Lahor, Multan ve Hansi gibi bölgelerde bulunan idarecilerin isyanı, İl-tutmuş'un bir diğer oğlu Melik Gıyâseddîn'in Evedd'de isyan çıkarması ve ardından Delhi'ye giden Lekhenevî hazinesine el koyması ardı ardına yaşanan gelişmelere bir yenisini daha eklemiştir. Bütün bu gelişmeler yaşanırken kendisi içki ve eğlenceye veren Sultan Rükneddîn'in duruma vaziyet edemediğini gören devlet adamları, muhalif kesimin etrafında toplanmışlardır. Sultan Rükneddîn, karşısında oluşan bloğun isyanını sonlandırmak için harekete geçmişse de yanında bulunan devlet adamlarının da kendisini terk etmesi üzerine Kilughari'de tutsak edilmiştir. Onun tutsak edildiği sırada Delhi'de Raziye Begüm, sultan ilan edilmiştir. Rükneddîn, yaklaşık yedi ay süren sultanlığının sonunda Kilughari'den Delhi'ye getirilmiş ve burada tutsak edildiği yerde ölmüştür.⁵⁰

Türk devlet geleneğinde hanedan üyelerinin bazılarının veyahut isyan eden etmesi muhtemel olanların sarayın veya başkenttin bazı yerlerinde göz önünde tutulmaları bilinen bir husustur.

⁴⁵ Dihlevî, *age*, s. 55-73; Berenî, *age*, s. 326-332; İsemî, *age*, s. 289-291, 298-299, 315-317, 333-335; es-Sihrindî, *age*, s. 75, 77-79; Bedâûnî, *age*, s. 135; Herevî, *age*, s. 81-82; Esterebâdî, *age*, s. 389-390, 398-403 407-408; Bayur, *age*, s. 308, 311; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 422; Kortel, *age*, s. 45.

⁴⁶ Berenî, *age*, s. 264-265, 284-285; İsemî, *age*, s. 313-315, 344-345; es-Sihrindî, *age*, s. 74-75; Bedâûnî, *age*, s. 129.

⁴⁷ İbn Battûtâ, *age*, s. 414-415.

⁴⁸ Esterebâdî, *age*, s. 416-417.

⁴⁹ Cöhce, *age*, s. 713.

⁵⁰ Cüzcanî, *age*, s. 454-457; İsemî, *age*, s. 129-132; es-Sihrindî, *age*, s. 21-22; Bedâûnî, *age*, s. 47; Esterebâdî, *age*, s. 240-241; Herevî, *age*, s. 30-31; Ahmed, *age*, s. 187-191; Bayur, *age*, s. 281-282; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 389-391; Cöhce, *age*, s. 701; Kortel, *age*, s. 186-187, 211, 257.

Bunun örneklerini Selçuklularda veya Osmanlılarda görmek de mümkündür. Aynı şekilde Delhi Türk Sultanlığı'nda da bunun izlerini görmek mümkündür. Bu mahiyette İl-tutmuş'un oğlu Rükneddîn'in gözaltına alınıp, Delhi'ye getirilmesi ve tutsak edilmesini de bu devlet teamülü çizgisinde görmek mümkündür. Onun gözlerine mil çektilerinden sonra tutsak edildiğine dair bir kayıt yoktur. O halde tutsak edildiği yerde öldüğüne dair bilgi veren Cüzcanî'nin kayıtlarının ihtisar ettiği yer sorgulanmaya muhtaçtır.⁵¹ Aynı konu üzerinde bilgi veren İsemî, *Fütûhu's-Selâtin* adlı eserinde, Rükneddîn'in yakalandıktan sonra Hansi Kalesi'ne sürgün edildiğini kaydederek yeni bir bilgi verir.⁵² Bu noktada İbn Battûtâ, Rükneddîn'in Cuma Namazı için saraydan çıktığı esnada halkı galeyana getiren Raziye Begüm'ün sözlerinden etkilenenler tarafından öldürüldüğünü nakleder.⁵³

4.2. Raziye Begüm (1236-1240)

Raziye Begüm, kadın hükümdar olması nedeniyle Türk-İslâm tarihinin önemli isimlerinden biri olmasının ötesinde taht için babasının kendisini varis olarak belirlemesinden, taht için ortaya koyduğu mücadele ve vefatına kadar pek çok mücadele ortaya koyarak ne kadar isabetli bir isim olduğunu kanıtlamıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere Rükneddîn Fîrûz Şah ve Şah Terken'e karşı ortaya koyduğu kararlı mücadele sonunda tahtı elde etmiştir. Raziye Begüm, saltanatının ilk günlerinde Hindistan Karmatilerinin Delhi Cuma Mescidi civarında gerçekleştirdikleri baskın hareketini devlet adamlarının girişimiyle bertaraf ettirmiştir. Sultan Raziye'nin tahtta bulunmasından rahatsız olan bazı emirler Vezir Nizamü'l-Mülk Cüneydî ile irtibat temin edip harekete geçmişlerse de Sultan, Cûn Nehri kıyısında onlarla mücadeleye girişerek isyanlarını sonlandırmıştır. Ratanpûr Kalesi'nde hâkimiyeti ele geçiren Hindular üzerine ordu sevk ederek Müslüman emirleri tutsaklıktan kurtarmıştır. Sultan'ın özellikle idarî kademelerde yaptığı tayinler de Türk emirlerin tepkisine neden olmuştur. Habeş asıllı Cemâleddîn Yakut'un *emir-i ahurluk* görevine getirilmesi tepkileri daha da artırmıştır. Yine Raziye Begüm'ün giyim-kuşamına karşı da tepki oluşmuş, onun ata binip pantolon giymesi mevcut tepkiyi daha da artırmıştır.⁵⁴

Raziye Begüm'ün tahtta bulunduğu süre, başından sonuna kadar mücadeleye geçmiştir. 1239'da Lahor valisi Melik İzzeddîn Kebîr Han isyan çıkarmışsa da netice elde edemeyeceğini anlayarak sulh yapmıştır. Aynı sıralarda Teberhende'de bulunan Melik Altuniye de isyan çıkarmıştır. Bu isyanı bastırmak için bölgeye giden Raziye Begüm ve Habeşî, muhalif emirler tarafından tutsak edilmişlerdir. Önce Teberhende de Habeşî'yi öldüren beyler, Raziye'yi ise Teberhende Kalesi'nde tutsak etmişlerdir. Bir müddet sonra Melik Altuniye, Raziye Begüm'ü nikâhına almış ve Delhi tahtına yeniden oturması için ona destek olmuştur. Kendilerine destek olan beylerle birlikte Delhi önlerine gelmişlerse de bu esnada Delhi tahtına oturan Muizzeddîn onlara karşı koymak için merkez birliklerini harekete geçirmiştir. Son tahlilde yenilgiye uğrayan Raziye Begüm ile Melik Altuniye Hinduların eline esir düşmüşlerdir. Raziye Begüm, bahsi geçen esaretten bir fırsatı bulup kurtulmaya çalışmışsa da tek başına Kaythal tarafında bulunduğu sırada bir Hindu köylü tarafından öldürülmüştür. Kaynakların ifadesine göre anî bir korkuya kapılan köylü Raziye Begüm'ü oraya defnettikten sonra üzerinde bulunan değerli eşyalara el koymuştur. Ele geçirdiği eşyaları pazarda satışa sunmak istediği sırada pazar görevlileri tarafından tespit edilip gözaltına alınmış ve bu sırada da suçunu itiraf etmiştir. Onun naaşı defnettiği yeri

⁵¹ Cüzcanî, *age*, s. 456-457; Cöhce, *agm*, s. 722.

⁵² İsemî, *age*, s. 126-132.

⁵³ İbn Battûtâ, *age*, s. 406.

⁵⁴ Cüzcanî, *age*, s. 457-461; es-Sihri, *age*, s. 24-26; Esterebâdî, *age*, s. 242-244; Herevî, *age*, s. 31-32; Ahmed, *age*, s. 188-197; Bayur, *age*, s. 281-284; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 391-394; Cöhce, *agm*, s. 701-702.

göstermesinin ardından Raziye Begüm'ün naaşı çıkarılmış ve dini merasimin ardından yeniden toprağa verilmiştir.⁵⁵

Raziye Begüm'ün dönemine dair dizilen hususlar, tatbik ettiği siyasi programın ve kararlı tutumun hayatına mâl olduğunu ortaya koymaktadır. Tahta çıkmadan önce tahtın varisi olarak, isminin, babası İl-tutmuş tarafından gündeme getirilmesiyle başlayan zorlu mücadelesi, muhalif emirlerin ve beylerin yanı sıra kardeşleri ve hanedanın diğer üyelerinin müstereken oluşturdukları muhalif kanatla, çok zorlaşmışsa da kısaca değinildiği üzere o, bunlara sonuna kadar göğüs gerebilmiştir. Ölümüne dair kaynakların naklettiği bilgilerin bugünden düne bakıldığında, zorlama ve tarihi yanlışlığa düşmekten imtina edilerek, üzerinde düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Delhi önlerinde yenilgiye uğratıldıktan sonra, bir Hindu köylü tarafından öldürülmesine dair kayıt, üzerinde düşünülmeğe muhtaç bir nakildir. Bu anlamda Raziye Begüm'ün Kaythal tarafında öldürülmesinde, güzergâh üzerinde kendisini takip eden hanedan üyelerinden veyahut muhalif beylerden bazılarının dahlinin olup olmadığı aşikâr değildir. Onun Teberhende'de tutsaklıktan kurtulur kurtulmaz yeniden Delhi önlerine gelmesi ve sonuç alamadan dönmek zorunda kalması, ölümü açısından bir tuzağın hazırlanıp hazırlanmadığı noktasında net değildir. Bütün bunların ardından dönem kaynaklarının nakillerine yakın benzer ifadeleri İbn Battûta da nakletmektedir.⁵⁶

4.3. Muizzeddîn Behrâm Şah (1240-1242)

Behrâm Şah, Sultan İl-tutmuş'un oğullarından bir diğeridir. Sultan Raziye'nin 1240'ta Teberhende Kalesi'nde gözaltına alınmasının ardından Delhi'de bulunan ileri gelen beylerin onayıyla "Muizzeddîn" unvanını alarak tahta çıkmıştır. Tecrübesizliğine ve İl-tutmuş sonrası devlette yaşanan otoritesizliğin sonucu olarak tam bir hâkimiyet sağlayamamıştır. Söz konusu hâkimiyeti sağlamasının önünde engel olarak gördüğü vekilini (naib) ve vezirini öldürtmek istemiş ve bu doğrultuda ilk olarak naib İhtiyâreddîn'i öldürtmüştür. Vezir Nizâmü'l-Mülk ise kaçarak kurtulmayı bilmiştir. İlerleyen süreçte Sultan'ın devlet adamlarının saltanatına karşı olumsuz düşünce taşıdıklarını haber alınca görevlerinden azletmiştir. Ancak bu durum zaman içerisinde karşılıklı güvensizlik haline dönüşecek ve devlette farklı bir boyuta sebebiyet verecektir.⁵⁷

Behrâm Şah dönemindeki önemli gelişmelerden bir diğeri de Moğol birliklerinin Tayir adlı kumandanlarının öncülüğünde Lahor'a saldırımları olmuştur. Moğollar, bu saldırı sırasında şehir ve şehir halkına büyük zararlar vermişlerdir. Sultan, bu gelişmeyi sadece Delhi'den takip etmekle yetinmiş ve merkezden gönderdiği ordu birliklerini bölgeye sevk etmiştir. Ancak ordugâh içerisinde Vezir Nizâmü'l-Mülk'ün çıkardığı karışıklıktan dolayı, ordu Lahor'a ulaşamamış ve Moğollara da karşı koyamamıştır. Adı geçen vezirin tam hedefi Türkler ile Sultan'ın arasını açmak ve son tahlilde de Sultan'ı ortadan kaldırmak olmuştur. Bu hedef doğrultusunda Biyah Nehri üzerinden harekete geçen muhalifler, Delhi'yi kuşatma altına alıp iki ay müddetle zor durumda bırakmışlardır. Sıkı kuşatma karşısında dayanamayacağını gören Sultan ve beraberindekiler zor durumda kalmışlar ve muhaliflerin Delhi hisarını ele geçirmesinin ardından tutsak edilmiş ve kısa süre sonra da beraberindekilerle öldürülmüşlerdir.⁵⁸

⁵⁵ Cüzcanî, *age*, s. 457-462; İsemî, *age*, s. 132-142; es-Sihrindî, *age*, s. 26-27; Bedâûnî, *age*, s. 59; Esterebâdî, *age*, s. 242-246; Herevî, *age*, s. 31-33; Ahmed, *age*, s. 187-198; Bayur, *age*, s. 282-285; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 394-397; Cöhce, *agm*, s. 701-703.

⁵⁶ İbn Battûta, *age*, s. 406-407.

⁵⁷ Cüzcanî, *age*, s. 462-465; es-Sihrindî, *age*, s. 28-30; Bedâûnî, *age*, s. 60-61; Esterebâdî, *age*, s. 246-248; Herevî, *age*, s. 33; Ahmed, *age*, s. 199-200; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 397-399; Cöhce, *agm*, s. 703-704.

⁵⁸ Cüzcanî, *age*, s. 467-468; es-Sihrindî, *age*, s. 31-32; Bedâûnî, *age*, s. 61; Esterebâdî, *age*, s. 248-249; Herevî, *age*, s. 34; Ahmed, *age*, s. 201-202; Bayur, *age*, s. 288; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 399-400; Cöhce, *agm*, s. 704.

4.4. Alâeddîn Mesud Şah (1242-1246)

İl-tutmuş'un torunu olup, Rükneddîn Fîrûz Şâh'ın (1236) oğludur. Babasının vefatının ardından Kasr-ı Sefid'de tutsak edilmişlerdir. Amcaları Behrâm Şah'ın vefatının ardından devlet adamları tarafından tutsaklığına son verilmiş ve 1242'de "Alâeddîn" unvanını alarak tahta çıkmıştır. İdarî birimlere atamalar yaptığı gibi azlettiği isimler de olmuştur. Vezir Nizâmü'l-Mülk'ün Sultan'ın tecrübesizliğinden yararlanarak idareyi tam olarak ele geçirmek istediği bir dönem olmuştur. Hedeflerini tam olarak yerine getirmek için engel olarak gördüğü Türk emirleri görevlerinden azletmek istemişse de bunda tam olarak başarılı olamayacak ve sonunda hayatını kaybedecektir. Lekhenevî civarında bu esnada bölge idarecisinin müstakil hareket etme girişimi olduysa da sonuç elde edemeyeceğini görerek vazgeçmiştir. Sultan bir taraftan bu işlerler uğraşırken diğer taraftan da ordu birlikleri hâkimiyet altında tutulan yerlerde kontrolü sağlamaya çalışmışlardır.⁵⁹

Sultan açısından 1244 yılı zor bir yıl olmuş ve önce Lekhenevî'de bulunan gayrimüslimler isyan çıkarmışlardır. Hemen ardından Moğolların Uçç civarına saldırıları başlamıştır. Sultan, Lekhenevî'ye takviye birlikleri göndermişse de birlik komutanı ve ordunun bölgeye ulaşmasının ardından bölge idarecisi arasında görüş ayrılığı çıkmıştır. Moğol birliklerine gelince, Sultan'ın Melik Balaban'ın önerileriyle birlikte tam teçhizatlı bir ordu hazırladığını gören Moğollar geri çekilmişlerdir. Sultan Mesud Şah'ın bir süre sonra devlet işlerinden elini çekerek kendisini içki ve eğlenceye vermesi bir başıbozukluğun önünü açmıştır. Bununla beraber idarî birimlerde ve orduda görev alan Türklere karşı keskin tutumu tepkileri de beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine harekete geçen beyler, İl-tutmuş'un diğer oğlu Nâsireddîn'i iкта bölgesi Behrayîç'ten çağırarak tahta geçmesini istemişlerdir. Uygun zamanı kollayarak harekete geçen beyler, Mesud Şah'ı tutsak edip saltanatına son vermişlerdir. Tutsak edilmesinin ardından da kısa bir süre sonra Mesud Şah hayatını kaybetmiştir.⁶⁰

4.5. Sultan Rükneddin İbrahim Şah (1296)

Sultan Celâleddîn Fîrûz Şah Halacî'nin (1290-1296) bu şekilde öldürülmesinin ardından Melik Ahmed Çep'in başında yer aldığı devlet adamları Sultan'ın Delhi'de hazır bulunan küçük oğlu Kadir Han'ı "Sultan Rükneddin İbrahim Şah" unvanıyla tahta çıkarmışlardır. Diğer oğlu Erkli Han bu esnada Multan'da bulunduğu için gelişmelerden kısa bir süre uzak kalmıştır. Delhi'ye doğru yol aldığı sırada, yaşanan gelişmelerden haberdar olup Multan'da kalmayı tercih etmiştir. Bu esnada başkent Delhi'de tam kontrolü sağlayan Melik Alâeddîn devlet adamlarının ve ordu birliklerinin kendi tarafına geçmesiyle büyük bir güç elde etmiştir. Bunun üzerine Delhi'de kalmanın kendisi ve ailesi için isabetli olmadığını göre Sultan Rükneddin, Multan civarına çekilmeyi uygun görmüştür. Ancak onların peşini bırakmamakta kararlı olan Melik Alâeddîn, Multan'a gönderdiği orduyla amcasının oğullarını kısa sürede yakalatmıştır. Sultan Celâleddîn'in ele geçirilen oğulları Delhi'ye götürülmek üzere yola çıkarıldıktan bir müddet sonra gözlerine mil çekilmiştir. Kısa süre sonra da yay kırıyla boğdurularak öldürülmüşlerdir.⁶¹

4.6. Nâsireddîn Hüsrev Han (1320)

Hüsrev Han, Sultan Kutbeddin Mübarek Şah Halacî'yi gece yarısı öldürdükten sonra (1320) "Sultan Nâsireddîn" unvanını alarak hızlı bir şekilde tahta oturmuştur. Saltanatına karşı muhalefet

⁵⁹ Cüzcanî, *age*, s. 468-470; II: s. 53-54; İsemî, *age*, s. 142-143; es-Sihrindî, *age*, s. 33-34; Herevî, *age*, s. 34; Bedâûnî, *age*, s. 61-62; Esterebâdî, *age*, s. 249-251; Ahmed, *age*, s. 202-205; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 400-401; Cöhhce, *agm*, s. 704.

⁶⁰ Cüzcanî, *age*, s. 470-471; II: s. 54, 56; es-Sihrindî, *age*, s. 33-34; Herevî, *age*, s. 34-35; Bedâûnî, *age*, s. 62; Esterebâdî, *age*, s. 251; Ahmed, *age*, s. 205-207; Bayur, *age*, s. 289; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 401-402; Cöhhce, *agm*, s. 704-705; Durak, *age*, s. 91-92.

⁶¹ Berenî, *age*, s. 245-246, 249-251; İsemî, *age*, s. 247-251; es-Sihrindî, *age*, s. 71-72; Herevî, *age*, s. 68-69; Bedâûnî, *age*, s. 126; Esterebâdî, *age*, s. 356-358.

etmesi muhtemel olan devlet adamlarının ele geçirilmelerini ve bulundukları yerlerde öldürülmeleri için emir vermiştir. Kendisine yakın olan kişilerin idarî birimlere tayinlerini gerçekleştirerek etkin bir denetim kurmaya çalıştığı gibi hazineden de bağışlarda bulunmuştu. Bu esnada Dibalpûr bölgesinde bulunan Melik Tuğluk dışında idarî birimlerde bulunan görevliler yeni sultana bağlılıklarını bildirmişlerdir. Melik Tuğluk, başkent Delhi’de o esnada emir-i ahur olarak görev alan oğlu Fahreddîn Cûna ve Halaçlı beyler ile irtibat kurarak Hüsrev Han’a karşı vaziyet almalarının isabetli olacağını bildirmiştir. Ancak onun bu teklifine birkaç kişi dışında olumlu cevap veren olmadığı gibi durumu Hüsrev Han’a iletenler de olmuştur. Bunun üzerine Fahreddîn Cûna’nın tutsak edilmesini isteyen Sultan, başarılı olmayacak bir yolunu bulan Cûna kaçmayı bilmiştir. Aynı sıralarda Delhi yönüne doğru ilerleme kaydeden Melik Tuğluk İndarpat/Endebentehe mevkiinde Hüsrev Han’ın komuta ettiği birlikleri bozguna uğratmıştır. Ağır bir yenilgiye uğratılan Hüsrev Han, kaçış güzergâhı üzerinde yakalanarak öldürülmüştür.⁶²

5. Suikast Neticesinde Vefat Edenler

5.1. Celâleddîn Fîrûz Şah (1290-1296)

Melik Celâleddîn, Sultan Muizzeddîn’in 1290’da ölmesinin ardından tahta çıkmış ve idarî birimlere atamalar yapmıştır. Onun saltanatına karşı da isyanlar çıkmış ve ilk olarak Sultan Balaban’ın yeğenlerinden Melik Cahcu’nun Kara’da isyana kalkıştığını haber almıştır. İsyancıların temel hedefi Balaban Hanedanı’nı yeniden ikame etmek şeklinde bir plan üzerine kurulmuş ve Melik Cahcu’ya destek veren bazı emirler ile beyler de olmuştur. Bedâûn bölgesini kendilerine üs bölgesi edinen isyancıların üzerine Sultan Celâleddîn bizzat ordusunun başında sefere çıkmış ve yenilgiye uğratmıştır. Sağ olarak ele geçirilen beyler ve emirlerin cezalandırılması gerektiğini düşünen Halaçlı Beyler durumu Sultan’a arz ettiklerinde, geçmişte bu beyler ve emirlerle birlikte çalıştığını onların öldürmenin kolay olmadığını ve öldürmeyeceğini bildirmiştir. Hemen ardından da Melik Cahcu’yu Multan bölgesine göndermiştir. Sultan Celâleddîn’in saltanatındaki ikinci önemli gelişme ise Seydî Müvelleh adlı dervişin etrafında toplanan emirlerin, meliklerin ve devlet adamlarının bir süre sonra muhalif tutum içerisine girmesi olmuştur. Bunun üzerine kendisine ulaştırılan bilgileri etüt eden Sultan, adı geçen derviş ve dergâhında toplananların tutuklanmalarını emretmiş hemen ardından da onları Divan-ı Mezâlim’de yargılamıştır. Yargılamanın devam ettiği sırada Sultan’ın oğullarından Erkli Han, adı geçen dervişin üzerine fillerin sürülmesini emrederek onu öldürtmüştür.⁶³

Sultan Celâleddîn, 1291’de Hindistan’ın müstahkem kalelerinden birisi olan Ratanpûr Kalesi üzerine sefer düzenlemiş, aralarında Malva, Cehaben gibi şehirlerinde bulunduğu yerlere akınlar yapılmış ve ordunun eline pek çok ganimet geçmiştir. Ancak Ratanpûr Kalesi, yardımcı birliklerin de bölgeye çağırılmasına rağmen ele geçirilememiştir. Bunun üzerine Sultan, ordusuna yönelik yaptığı konuşmada daha öncesinde Müslüman emirler tarafından birkaç kez kalenin ele geçirilmesi için sefer tertip edildiğini ancak alınmadığını, eğer kendileri bir çarpışmaya girecek olurlarsa bunun sonuçsuz kalacağını ve pek çok Müslümanın da kanının boş yere akıtılacağını kaydederek Delhi’ye dönmüştür. Sultan Celâleddîn döneminde, 1291-1292’de Hülâgü Han’a bağlı birlikler Berram hududuna kadar gelerek Hindistan’da hâkimiyet kurmak istemişlerse de karşı konulması üzerine bir netice elde edemeyeceklerini görerek geri dönmüşlerdir. Bu esnada

⁶² Dihlevî, *age*, 1933: s. 17-21, 38, 44, 83, 87, 116, 123-124, 128-132, 135, 138, 147-148; Berenî, *age*, s. 402-421; İsemî, *age*, s. 372-377, 381-388; İbn Battûtâ, *age*, s. 418-419, 421-422; es-Sihrindî, *age*, s. 86-91; Herevî, *age*, s. 93-94; Bedâûnî, *age*, s. 140, 147-149, 151-153; Kishori Saran Lal, *History of Khaljis (AD. 1290-1320)*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd. New-Delhi 1980, s. 322; Bayur, *age*, s. 317-318; Konukçu, “Hindistan’daki...”, s. 425-427; Cöhce, *agm*, s. 713-714; Kortel, *age*, s. 11.

⁶³ Berenî, *age*, s. 181-187, 208-212; İsemî, *age*, s. 215-217; es-Sihrindî, *age*, s. 63-67; Herevî, *age*, s. 58-59, 62; Bedâûnî, *age*, s. 116-119; Esterebâdî, *age*, s. 321-325, 328-333; F. Köprülü, “Fîrûz Şâh Halacî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, s. 662, 665; Lal, *age*, s. 19-27; Konukçu, “Hindistan’daki...”, s. 417-418; Cöhce, *agm*, s. 710.

Cengi Han'ın torunlarından Algu kendisine bağlı olanlarla birlikte Sultan'a bağlanarak Müslüman olmuştur. Sultan, 1293'te Mendür ve Cehaben gibi bölgeler üzerine akınlar düzenlemiş ve pek çok ganimet elde etmiştir. Aynı sıralarda Sultan'ın yeğeni ve damadı olan Melik Alâeddîn ise Kara ve Bihilsan bölgelerine akın düzenleyip önemli miktarda gelir elde etmiştir. Melik Alâeddîn, kendisine bağlı birliklerle 1294-1295'te Deogir civarında önemli başarılar elde etmiştir ki, bu ona devletin başına geçmek için büyük cesaret vermiştir. Elde ettiği ganimetleri hazineye ulaştırmayacağını düşünenlerin aksine o hazineye ulaştırmıştır. Ancak asıl hedefi olan tahta ulaşmak için amcasına açıktan isyan etmek yerine bir şaşırtmaca içerisine girerek onu öldürmeyi planlamıştır. Sultan Celâleddîn, devlet adamlarını kendisini ısrarla ikaz etmelerine rağmen yeğeniyle görüşmek ve onun asıl niyetini öğrenmek için saraydan çıkarak Ganj Nehri kıyısına kadar gitmiştir.⁶⁴

Melik Alâeddîn, amcasının beraberinde bulunan bin kişilik orduyla saraydan ayrıldığını haber alır almaz beraberinde bulunan birlikleri muhtemel bir ani mücadele için Kara vilayeti ile Ganj Nehri kıyısında konuşlandırmıştır. Sultan'ın Ganj Nehri'ni geçtiğini haber alır almaz kardeşi Melik Elmas'ı devreye koyarak Sultan'ı yönlendirmiştir. Bu itibarla Sultan'a haber yollayarak Sultan'ın bulunduğu gemi ile muhafızların yer aldığı gemi dışında diğer gemiler, Kara civarında bırakıldıktan sonra ileri yürüyüşüne devam eden Sultan, yeğenleri ve damatları olan iki kardeşin canına kastedeceklerinden şüphe etmeden ilerlemiştir. Nihayetinde Sultan Celâleddîn, tedbirsizliğinin ve aşırı güveninin bedelini ağır şekilde ödeyecektir. Önce vurulan kılıç darbesiyle öldürülmeye çalışılan Sultan, kendisini toparlayıp ayağa kalkmışsa da kurtulamayacak başı gövdesinden ayrılarak öldürülecektir. Hemen ardından da onunla beraber bölgeye gelenler bulundukları gemide baskına uğrayarak öldürülmüşlerdir.⁶⁵ Görüldüğü üzere Sultan Celâleddîn'in ölümüne dair kaynakların verdikleri bilgilerin ihtisar ettiği temel nokta Sultan'ın iyi planlanmış bir suikast sonucunda öldürüldüğüne dairdir. Yine nakledilenlerden anlaşıldığı üzere saltanatının azametini güvenen Sultan'ın tedbirsizliği ve daha öncesinde başkent dışında Melik Alâeddîn ile görüşmemesi gerektiğine dair devlet adamlarının ikazları sonuçsuz kalmış ve acı bir şekilde öldürülmüştür.⁶⁶

5.2. Sultan Kutbeddîn Mübarek Şah (1316-1320)

Sultan Alâeddîn'in vefatının ardından Halaçlar Hanedanı kısa süreli bir karışıklık içerisine düşmüştür. Sultan'ın taht için varis olarak belirlediği küçük oğlu Melik Şehabeddîn'in 5-6 yaşında tahta çıkarılması ve hemen ardından da devlet adamları ile kardeşleri Hızır Han, Şadi Han ve Mübarek Han'ın başkentten uzaklaştırılması için emir vermiştir. Onların gözlerine mil çekilmesi ve mal varlıklarına el konulması hanedana mensup olanların tepkisine neden olmuştur. Bu doğrultuda karışıkların çıkmasının temel sorumlusu olarak Sultan Şehabeddîn'e fikirleriyle yön veren Melik Hezar Dinari görülmüş ve kısa süre içerisinde öldürülmüştür. Onun ölümünün ardından devlet adamları o esnada Sultan Alâeddîn'in 17-18 yaşında olan bir diğer oğlu Melik Kutbeddîn tutsak olarak tutulduğu yerden çıkarıp kardeşi Sulta Şehabeddîn'e vekil olarak tayin etmişlerdir. Melik Kutbeddîn, hanedanın bu şekilde idare edilemeyeceğine karar vererek kardeşini tahttan indirip Galyur bölgesine göndermiş ve gözlerine de mil çekilmesini emretmiştir.⁶⁷ Burada işaret edilen durumun bir-iki ay gibi kısa sürede içerisinde yaşanması,

⁶⁴ Berenî, *age*, s. 213-214, 218-231; İsemî, *age*, s. 209-215, 223-224, 227-242; es-Sihrindî, *age*, s. 64; Herevî, *age*, s. 62-64; Bedâûnî, *age*, s. 119-122; Esterebâdî, *age*, s. 333-345; Köprülü, "Fîrûz...", s. 662, 664; Lal, *age*, s. 27-47; Bayur, *age*, s. 302-304; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 418-419; Cöhlce, *agm*, s. 710-711; Durak, *age*, s. 109-110; Kortel, *age*, s. 9.

⁶⁵ Berenî, *age*, s. 231-239; es-Sihrindî, *age*, s. 67-70; İsemî, *age*, s. 342-346; Herevî, *age*, s. 65-68; Bedâûnî, *age*, s. 122-124; Esterebâdî, *age*, s. 346-353; İbn Battûta, *age*, s. 412-413; Köprülü, "Fîrûz...", s. 664; Lal, *age*, s. 48-61; Bayur, *age*, s. 302-304.

⁶⁶ İbn Battûta, *age*, s. 412-413.

⁶⁷ Berenî, *age*, s. 372-377; İbn Battûta, *age*, s. 415-416; Esterebâdî, *age*, s. 418-420; Bayur, *age*, s. 316; Konukçu, "Hindistan'daki...", s. 424; Cöhlce, *agm*, s. 713.

kudretli sultanlarının ölümünün ardından yaşanan kaos haline örneklik teşkil etmektedir. Dolayısıyla devletin karışık bir hal alması, onun geleceğine etki eden önemli bir yöndür.

Melik Kutbeddîn, “Sultan Kutbeddîn Mübarek Şah” unvanıyla Delhi tahtını ele geçirdikten sonra, ilk olarak devleti bir iki aylık süre zarfından karışıklığa sevk eden devlet adamlarını merkezden uzaklaştırarak işe başlamıştır. Hemen ardından idarî birimlere yeni atamalar yapmış ve bu doğrultuda Hindu topluluklarından birisi olan Bervar topluluğuna mensup olan Hüsrev Han’ı vezirlik makamına tayin etmiştir. Akabinde babası Sultan Alâeddîn dönemine mallarına el konulan görevlilerin mallarını geri iade etmiş, o dönemlerde sürgüne gönderilenlerin tespit edilmesini isteyerek, istemeleri halinde tekrar eski yerlerine dönebileceklerine dair kararlar çıkarmıştır. Bir taraftan halkı ve devlet adamlarını memnun edecek karar alan sultan diğer taraftan kendisini içki ve eğlenceye vermiştir. Onun içerisine düştüğü bu durum, kısa süre sonra Vezir Hüsrev Han’a devlet işlerine müdahale etmek için fırsat tanımıştır. Sultan’ın sonunu düşünmeden aldığı ani kararlar ki, idarî, iktisadî ve içtimâî kararlar, kısa sürede Hinduların zenginleşmesinin de önünü açmış ve daha da önemlisi muhtemel bir kalkışma için silahlanma yoluna gitmişlerdir.⁶⁸ Aynı sıralarda devlete bağlı olan yerlerde de karışıklıklar çıkmış ve ilk aşamada Gücerat’ta devlet adamlarının uyuşmazlık içerisine düşmeleri üzerine Gücerat’ın kontrolü elden çıkmıştır. Ancak Sultan’ın bölgeye sevk ettiği birlikler isyanı kontrol altına almayı bilmişlerdir.⁶⁹ Bir müddet sonra Deogir bölgesinde başlayan isyan girişimi üzerine Sultan Kutbeddîn ordusunun başında bölgeye hareket etmiş ve bölgenin Hindu idarecisi Herbaldîv ele geçirildikten sonra cezalandırılmıştır. Bu seferin sona ermesinin ardından Delhi’ye dönen Sultan, veziri Hüsrev Han’ı naib-i melik olarak tayin edip ordunun başında Maber bölgesine göndermiştir. Aynı sıralarda devletin ve Sultan’ın geleceğinden endişe eden Halaç ailesine mensup Melik Esededdîn, Sultan’ı öldürmek istediye de başarılı olmayacak ve sonun da kendisi öldürülecektir.⁷⁰

Sultan Kutbeddîn’in devlete vaziyet edememesi bir süre sonra hanedan ve idarî birimlerde kontrolün Hüsrev Han’ın eline geçmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle Hüsrev Han’ın Delhi’de sağladığı sıkı kontrol ve kardeşi Melik Hüsameddîn’i Gücerat’a tayin etmesi hızlı bir şekilde kendi kavimlerine mensup olanları idarî birimlere tayin etmelerinin de önünü açmıştır. Bu doğrultuda Melik Hüsameddîn ilk fırsatını yakaladığı anda isyan girişiminde bulunduysa da sonrasında Hüsrev Han’ın devreye girmesiyle affedilmiştir. Sultan’ın onu affetmesi diğer devlet adamlarının tepkisini çekmiştir. Özellikle Deogir ve Maber seferleri sırasında ele geçirilen ganimetleri ve filleri kendi uhdesine alan Hüsrev Han’ın ilk fırsatta isyan girişeceği noktasında Sultan bilgilendirilmişse de Hüsrev Han, bunun kendisini kıskanan devlet adamlarının doğru olmayan sözleri olduğunu kaydederek Sultan’ı ikna etmiştir.⁷¹ Hüsrev Han, Sultan’ın kendisini içki ve eğlenceye vermesinden yararlanarak asıl planını devreye koyarak Sultan’ı öldürmek istemiştir. İlk aşamada idarî birimlerde daha rahat işleyişi sağlamak için kendisine yakın olanlarla çalışmasının doğru olacağını söyleyip, Gücerat’tan onları Delhi yönetim sarayına aldırılmıştır. Bu aşamadan sonra Sultan’ı nasıl ve ne şekilde öldüreceklerinin planlarını kurmaya başlamışlar ve ilk planda Sultan’ın rutin olarak Sersave civarına rutin olarak çıktığı av talimleri esnasında kaza süsü vererek öldürmek istemişlerdir. Ancak bunun Delhi ordusunun kısa sürede toplanmasını ve kendileri aleyhine dönebilecek bir plan olduğunu düşünerek en iyi yöntemin Sultan’ın istirahatate çekildiği vakit olduğu noktasında görüş birliğine varmışlardır. Bu itibarla Sultan’ın avdan yorgun döndüğü ve istirahatate çekildiği anı fırsat bilen Bervaran topluluğu Sultan’ın başını kesip sarayın

⁶⁸ Berenî, *age*, s. 377, 381-388; ayrıca bk. Esterebâdî, *age*, s. 421; İsemî, *age*, s. 173; Herevî, *age*, s. 36; Bedâünî, *age*, s. 64.

⁶⁹ Berenî, *age*, s. 388-389; Esterebâdî, *age*, s. 422.

⁷⁰ Berenî, *age*, s. 389-394. İsemî, *age*, s. 173; es-Sihrindî, *age*, s. 82-84; Esterebâdî, *age*, s. 422-423; Herevî, *age*, s. 36; Bedâünî, *age*, s. 64.

⁷¹ Berenî, *age*, s. 394-401; İsemî, *age*, s. 173; es-Sihrindî, *age*, s. 84-86; Esterebâdî, *age*, s. 424-425; Herevî, *age*, s. 36; Bedâünî, *age*, s. 64; Bayur, *age*, s. 316-317.

çatısından aşağı atmışlardır.⁷² İbn Battûtâ, Sultan Kutbeddîn'in öldürülmesine dair dönem kaynaklarının verdikleri bilgiyi teyit etmekle birlikte daha açık şekilde nakillere de yer vermektedir.⁷³

Bütün bu nakledilenlerden hareketle bakıldığında; Sultan Kutbeddîn'in tedbirsiz davrandığı ortaya çıkmaktadır. Hüsrev Han ve faaliyetlerine yönelik ikazları dikkate almadığı anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler ve nakledilenler bazı soruları da beraberinde getirmektedir ki, özellikle geceleyin Sultan'ın istirahatgahına nasıl ulaştıkları sorusu çok önemlidir. Bu sorunun cevabını İbn Battûtâ vermektedir. O, Sultan'ın kilitdarı olarak görev alan Sadr-ı Cihân Kadı Han'ın Sultan'ın hocaları arasında yer aldığını ve Hüsrev Han konusunda açık ikazlar da bulunduğunu söyler ve onun Sultan'ın güvenliği noktasında tedbirli olunmasını istediğini belirtir. Yine İbn Battûtâ'nın kaydından hareketle Sultan'dan hemen önce kapısında bekleyen Kadı Han'ın öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iyi planlanmış bir sürecin sonunda Sultan'ın öldürülmesi dikkat çekicidir ki, İbn Battûtâ aynı konu üzerindeki nakillerinden bir diğerinde saray kapılarının çift sıra halinde dizilmiş askerler tarafından tutulduğu bilgisini vermektedir. Dolayısıyla bu askerlerin ve Kadı Han'ın aşılarak Sultan'ın öldürülmesi dikkat çekicidir.⁷⁴

Sonuç

Devletin veya hanedanın tahttaki sultandan kaynaklı son gündemi olan ölüm hali, bir yönüyle üzüntüye ve karışıklığa sebep olurken bir yönüyle de devletin devamlılığı açısından yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Delhi tahtındaki hükümdarların ölümlerinin ardından yaşananlar da bu duruma örneklik teşkil etmektedir. Türkler ve Müslümanlar üzerinden kendisine hareket alanı sağlayan Delhi Türk Sultanlığı'nda taht için her daim dinamik unsurların ve güçlerin olduğu görülmüştür. Aybek'in ani ölümü neticesi gelişen kısa süreli belirsizlik hali, İl-tutmuş'un tahta çıkmasıyla kısa süre içerisinde istikrarlı bir düzen kuran siyasi oluşumu ortaya çıkarmıştır. Ancak onun vefatının ardından çocuklarının ve devlet adamlarının merkezinde yer aldığı karışıklık hali on yıl boyunca devletin dinamik tarafını, iç gelişmelerle uğraşmak zorunda bırakmıştır. Gurlular ve Aybek döneminde (1206-1210) mücadeleleriyle ön plana çıkan İl-tutmuş'un, Aybek'in önce evlatlığı daha sonra da damadı olması, devletin geleceği noktasında hazırlanan isimlerden birisi olduğunu gözler önüne sermektedir ki, dönem kaynaklarının kayıtları da bunu ortaya koymaktadır. Ancak yaşadığı rahatsızlık ve nükseden hastalığının ağır bir seyir halini alması üzerine İl-tutmuş'un 1236'da ölmesi devleti yeni bir mecraya sürüklemiştir. İl-tutmuş'un taht için varis olarak kızı Raziye Begüm'den yana tercih kullanması ve bunu devlet adamlarının hazır bulunduğu toplantıda ifade etmesi, devletin geleceğinde kimi nerede ve nasıl gördüğüne yönelik bir cevap oluşturmaktadır. Dolayısıyla ölümün kaçınılmaz bir hal olduğunun farkında olarak devletin geleceğini ve kalıcılığını sürdürmek isteyen bir sultan olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu itibarla Aybek ile İl-tutmuş'un devleti, görevleri esnasında düşündükleri kadar kendilerinden sonrası için de düşündükleri görülmektedir.

Devletin devamlılığı ve geleceği noktasında tavizsiz bir tutum içerisinde olan Delhi Türk Sultanları, ailevi ve akrabalık ilişkilerini ikinci plana atarak hareket etmişlerdir. İl-tutmuş'un çocukları arasında yaşanan ve tutsak iken yay kırıyla boğdurularak öldürülmeleri buna bir delildir. Bu durum sadece onlara has olmayıp Orta Çağ Türk-İslâm tarihinin pek çok döneminde varlığı bilinen bir uygulamadır. Sultan Balaban'ın tecrübeyle yeni bir düzene koyduğu Delhi Türk Sultanlığı, onun 1286'da vefatının ardından kısa süreli bir karışıklığa düşecek ve yeni bir hanedan değişiminin (Halaçlar) önünü açmıştır. Celâleddîn Fîrûz Şah'ın 1296'da suikast sonucu

⁷² Berenî, *age*, s. 401-409; Esterebâdî, *age*, s. 425-437.

⁷³ İbn Battûtâ, *age*, s. 418-419.

⁷⁴ İbn Battûtâ, *age*, s. 418.

öldürülmesi ise taht noktasında mücadelenin ne kadar keskinleştiğine delil olmuştur. Sultan Alâeddîn'in ölümü ise devleti ve hanedana yeni bir mecraya taşımıştır. Kısacası hükümdarların ölümleri, devletin veya hanedanın uygulayacağı politikalara tesir etmiştir. Sadece içe dönük olarak taht kavgaları olmaktan öte bir takım iç isyanlara ve dış saldırılara da fırsat vermiştir. İltutmuş sonrası başlayan Moğol ve Çağataylı saldırıları bu anlamda, Delhi Türk Sultanlığı'nı en çok meşgul eden husus olmuştur ki, Timurlu saldırılarının da (1398) önünü açmıştır. Çağataylılara karşı bu anlamda en güçlü mücadeleyi ortaya koyanlar ise Sultan Balaban ile Sultan Celâleddîn ve Sultan Alâeddîn Muhammed olmuştur. Aynı sıralarda Hindular da hükümdarlarının ölümlerini fırsat görüp saldırılara geçmişler ve kısmen de olsa başarı elde etmişlerdir. Son olarak hükümdarların ölümleri, idarî birimlerde görev alan devlet adamlarına da müstakil hareket etmek için yeni bir alan açmıştır. Bunun sonucu olarak tahta çıkan yeni hükümdarlar yeni baştan Moğollar, Çağataylılar, Hindular ve devlet adamları ile uğraşmak durumunda kalmışlardır.

Kaynakça

- AHMED, Aziz, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, Tercüman 1000 Temel Eser, İstanbul 1975.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, TTK, Ankara 1987.
- BAZMEE, Ansârî, "İltutmuş", *DİA*, Cilt: 22, İstanbul 1993, s. 158-159.
- BEDÂÛÎ, Abdülkadir *Müntehâbü't-Tevârih*, Tashih: Mevlevî Ahmed Ali Sahib, Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1380.
- BERENÎ, Ziyâeddîn, *Târîh-i Fîrûzşahî*, Tashih: Mevlevî Seyyid Ahmed Han Sahib, Captain W. Nassau Lees, Kalkûta 1862.
- CÖHÇE Salim, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 689-730.
- CÜVEYNÎ, Ata Melik Alâeddin b. Bahâeddin Muhammed b. Şemseddin Muhammed, *Târîh-i Cihângüşâ-yı Cüveynî*, Tashih: Mirza Muhammed, Luzac & Co, London 1380.
- CÜZCÂNÎ, Minhâc-ı Sirâc, *Tabâkât-ı Nâsirî*, Tashih: Abdülhey Habibi, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1389.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali, "Edebi-Tasavvufi Metinlerde Spor ve Tasavvuf Kültürü İlişkisine Çevgen Spor Zaviyesinden Bakmak", *Akademik Dergisi*, Sayı: 6, 2019, s. 191-223.
- DİHLEVÎ, Emir Hüsrev, *Hazâ'inü'l-Fütûh*, Tashih: Muhammed Vahid Mirza, National Book Foundation of Pakistan, Pakistan 1976.
- DURAK, Neslihan, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000.
- ERSAN, Mehmet, "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 21, 2006, s. 73-106.
- ES-SİHRİNDÎ, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Târîh-i Mübârekşahî*, Tashih: Muhammed Hidayet Hüseyin, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1391.
- ESTERÂBÂDÎ, Muhammed Kâsım Hinduşah, *Târîh-i Firişte*, Tashih: Muhammed Rıza Nâsirî, Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1387.
- FAHR-İ MÜDEBBİR, Muhammed b. Mansur b. Said Mübârekşâh, *Târîh-i Fahreddîn Mübârekşâh*, Tashih: Edward Denison Ross, Royal Asiatic Society, London 1927.
- HEREVÎ, Mevlânâ Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed Mukîm, *Tabâkât-ı Ekberî*, By De Calcutta, Calcutta 1929.

- HALICI, Feyzi, “Çevgen”, *DİA*, Cilt: 8, İstanbul 1993, s. 294-295.
- HEMEDÂNÎ, Reşideddîn Fazlûllâh, *Câmiü't-tevârih (Târih-i Hind ve Sind ve Keşmir)*, Tashih: Muhammed Ruşen, Merkez-i Pejuheşi Mirâs-ı Mektup, Tahran 1384.
- HONDMÎR, Gıyâseddîn Humam ed-Dîn el-Hüseynî, *Hâbibü's-Siyer fî Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, Neşreden: Muhammed Debîr Siyâkî, İntişârât-ı Hayyâm, Tahran 1380.
- İBN BATTÛTÂ, Ebû Abdullah Muhammed, *İbn Battûtâ Seyahatnamesi*, Çeviren: A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2005.
- İSEMÎ Hâce Abdülmelik, *Fütûhu's-selâtîn*, Neşreden: A. S. Usha, B. A., Junior Lecturer in Persian, University of Madras, Madras 1948.
- KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- KAZVİNÎ, Yahya b. Abdülatif, *Lübbü't-tevârih*, Tashih: Mir Haşim Muhaddis, Encümen-i Asâr-ı Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1386.
- KONUKÇU, Enver, “Kutbüddin Aybeg”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul 1991, s. 231-232.
- KONUKÇU, Enver, “Hindistan'daki Türk Devletleri”, *DGBİT*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 373-526.
- KORTEL, Saim Haluk, *Delhi Türk Sultanlığında Teşkilat*, TTK, Ankara 2006.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, “Aybeg”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 2, MEB Yayınları, İstanbul 1961, s. 58-60.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, “Balaban”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 2, MEB Yayınları, İstanbul 1961, s. 263-268.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, “Fîrûz Şâh Halacî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, s. 660-666.
- KÖPRÜLÜ, Orhan, “Balaban Han”, *DİA*, Cilt: 5, İstanbul 1992, s. 3.
- KULKE, Hermann-Rothermund, Dietmar, *Hindistan Tarihi*, Çeviren: Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- KÜTÜK, Ahmet “Ortaçağda Müessif Bir Kaza: Attan Düşerek Ölme/Yaralanma Vakası ve Detayları”, *Cujoss*, Cilt: XLIII, Sayı: 1, 2019, ss. 182-206.
- LAL, Kishori Saran, *History of Khaljis (AD. 1290-1320)*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd. New-Delhi 1980.
- NESEVÎ, Şehâbeddîn Muhammed Horendezi Zeyderî, *Siret-i Celâleddîn Mengübertî*, Tashih: Müctebî Minevî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1388.
- NİZÂMÎ, Tâceddîn Hasan, *Tâcü'l-Meâsîr*, Tashih: Seyyid Emir Hasan Abidi, New-Delhi 1387.

Summary

Death, which is an undeniable fact of human life, has come into question in various societies in relation to the cultural content of that society. The sending of the death body to the afterlife, the grave and related ceremonies have all been the subjects of history and the historian as a matter of culture. It is also reflected in the sources as a life fact. “In the history, when the great statesmen / rulers died, the questions such as how the people around them and people in general evaluated this, how the rulers lost their lives, what kind of ceremonies was held after their deaths”, have been taken as a subject partly in historians’ works who make researches on the discipline of history. One of the issues that emerged as a result of the studies on the history of the Delhi Turkish Sultanate is how the Delhi Sultans died, ie for what reasons. In order to find answers to the aforementioned questions, the deaths of the sultans and what have been experienced are studied. Period sources reveal that their deaths occurred during the struggles, trainings or as a result of illness, assassination or of an accident. The sub-titles of the study were also decided in this way and the deaths of the sultans were evaluated.

The consequences of a sultan's death are different from those of ordinary people. While the issue of to whom the state administration will fall on is easily resolved after a death, however sometimes it has been the cause of great struggles. Although it is seen that the Turkish Sultans of Delhi left heirs to the throne, there were also conflicts after the sultans who passed away without leaving heirs. In brief, the death of the sultans in Delhi, as in every medieval state, could change the agenda of the state. As will be pointed out in the details below, after the death of Aybek, İl-tutmush ascended the throne, the determination of the İl-tutmush’s daughter Raziya Begum as the heir of the province, the experiences after the sudden death of Balaban and the passage of the throne to the Khalji in 1290 are important developments that can be exemplified. In this respect, the death of the sultans not only influenced the political and administrative choices that the dynasty would develop in the short and medium term, but also shaped the preferences to a large extent. The state of death, which is the last agenda of the state or dynasty originating from the crowned sultan, caused sadness and confusion in one way and it was the beginning of a new process in terms of the continuity of the state.

The events that happened after the deaths of the rulers in the Delhi throne set an example for this situation. It has been observed that there are always dynamic elements and forces for the throne in the Delhi Turkish Sultanate, which provides a space for itself through the Turks and Muslims. The short-term uncertainty that developed as a result of the sudden death of Aybek revealed the political formation that established a stable order in a short time with the ascension of İl-tutmush to the throne. However, after his death, the state of confusion, in which his children and statesmen were at the center, forced the dynamic side of the state to deal with internal conflicts for ten years. The fact that İl-tutmush who came to the forefront with his struggles during the Ghurids and Aybek period (1206-1210), was first adopted and later became the son-in-law of Aybek reveals that he was one of the person prepared for the future of the state, and the records of the period sources also reveal this. However, the death of İl-tutmush in 1236 after the discomfort and recurrent disease he experienced took a severe course, dragging the state to a new course.

The fact that İl-tutmush preferred his daughter Raziya Begum as the heir to the throne and expressed this at the meeting where the statesmen were present, constitutes an answer to how the state sees people’s places in the future. Therefore, it comes to the conclusion that he is a sultan who wants to maintain the future and permanence of the state, being aware that death is an inevitable state. In this respect, it is seen that Aybek and İl-tutmush thought about the state as well as their future during their duties.

The Delhi Turkish Sultans, who had an uncompromising attitude regarding the continuity and future of the state, acted by throwing family and kinship relations to the second plan. The fact that the children of İl-tutmush were killed by being strangled with a bow beam while in captivity is an evidence for this. This situation is not unique to them, it is a well-known practice in many periods of the Middle Age Turkish-Islamic history. The Turkish Sultanate of Delhi, which Sultan Balaban put into a new order with experience, will fall into a short period of turmoil after his death in 1286 and paved the way for a new dynasty change (Khaljis).

The assassination and following death of Jalal ad-din Firuz Shah in 1296 is an evidence of how sharp the struggle was for the throne. The death of Sultan Ala ad-din brought the state and dynasty to a new course. In short, the deaths of the rulers affected the policies to be applied by the state or the dynasty. Beyond being just inward fights for the throne, it also made a number of internal rebellions and external attacks easy. Attacks by Mongol and Chagatai that started after the period of İl-tutmush, in this sense, were the most occupying issue for the Delhi Turkish Sultanate that paved the way for Timurid attacks (1398). Those who put forward the strongest struggle against the Chagatai people in this sense were Sultan Balaban, Sultan Celâleddîn and Sultan Ala ad-din Muhammed. At the same time, Hindus took advantage of the deaths of their rulers and started attacking, and achieved success, albeit partially. Finally, the deaths of the rulers opened up a new area for statesmen who took office in administrative units to act independently.

As a result, the new rulers who came to the throne had to deal with the Mongols, Chagatai people, Hindus and statesmen from the beginning. Although the stories related to the deaths of the sultans are important, especially those that are reported in the context of Aybek, Raziya Begum and Jalal ad-din Firuz Shah reminds the question of whether they were killed as a result of a great plan at the background, and what happened in the case of Jalal ad-din Firuz, indeed, confirms this. It is seen that the appointments and preferences of the sultans who were killed during the struggle, under captivity and as a result of assassination, were effective in this. Considering what the attitude of the people of Delhi and the people in their affiliated places after the death of the sultans; It is understood that people felt really sorry for the deaths of Aybek, İl-tutmush and Balaban. Although it is seen that young sultans that ascended throne did not produce persistent and effective politics, it is also seen that in a short period of time, they strived with rebellions that are reached an unhindered level.